

Statsvetenskapliga institutionen

B-uppsats
STV 102
2005

Medborgarsammanslutningars vara eller icke vara?
-en diskursanalys ur ett demokratiperspektiv

Författare:
Linnea Högström

Handledare:
Bo Bjurulf

”All offentlig makt i Sverige utgår från folket”.
(Lundquist, 2001, s.96).

Innehållsförteckning

Abstract	4
1. Inledning	5
1.1 Problemdiskussion	6
1.2 Syfte	7
1.3 Disposition	7
2. Metod	9
2.1 Övergripande synsätt.....	9
2.1.1 Angreppssätt.....	9
2.1.2 Val av perspektiv och teori.....	10
2.1.3 Val av studieobjekt.....	10
2.1.4 Databearbetning	11
2.2 Metodreflektion.....	11
2.2.1 Källkritik	12
2.2.2 Validitet och reliabilitet.....	12
2.3.3 Intersubjektivitet.....	12
3. Teori	14
3.1 Vad innebär politisk demokrati?	14
3.1.1 Min syn på demokrati.....	15
3.1.1 Konstitutionalism vs. folkmakt	16
3.2 Medborgarsammanslutningar.....	17
3.2.1 Korporativism och pluralism.....	19
3.3 Empirikapitlets struktur.....	21
4. Empiri	22
4.1.1 Kommunalt deltagande	23
4.1.2 Statligt deltagande	24
4.1.3 Jämlikhet och rättvisa.....	26
4.1.3 Medborgarsammanslutningarnas förändrade organiseringsform.....	27
4.1 Korporativism vs. pluralism.....	29
5. Analys	32
6. Slutsats	37
7. Källförteckning	39

Abstract

Medborgarsammanslutningar har funnits i Sverige sedan 1800-talet och delas upp i folkrörelser, som är av mer ideell karaktär, och intresseorganisationer som sätter de egna medlemmarnas bästa i första rummet. Medborgerligt deltagande i det politiska systemet motiveras med att demokratin ökar då medborgarna tillåts uttrycka sina åsikter. Det svenska systemet har länge präglats av en hög grad av korporatism där medborgarsammanslutningar i hög grad har inkorporerats inom kommunalt och statligt beslutsfattande. Idag talas det dock allt oftare om att det svenska systemet håller på att förändras, att det pågår en avkorporatisering. Enligt många forskare håller det svenska samhället på att ersättas av en växande pluralism där medborgarsammanslutningarnas starka band till staten löses upp. I uppsatsen genomför jag en kvalitativ analys av den diskurs som förs kring huruvida medborgarsammanslutningar bidrar till eller begränsar den politiska demokratin och huruvida ett pluralistiskt samhälle eller ett korporativt samhälle är mer demokratiskt.

1. Inledning

I det inledande kapitlet kommer jag att presentera uppsatsens ämne. Jag ämnar även diskutera det problem som ligger till grund för uppsatsen vilket skapar en bättre förståelse för ämnets aktualitet och relevans. Inledningen avslutas med en presentation av syftet.

Sex procent. En så liten del av Sveriges befolkning tillhör *inte* någon organisation. Med viss överdrift går det alltså att säga att det i Sverige är svårare att inte vara medlem i en organisation än tvärtom. (Larsson, 1993, s.308) Idag ligger det genomsnittliga antalet medlemskap för en svensk individ runt tre stycken och medlemskapen innefattar bland annat idrottsrörelser, fackföreningar och miljöorganisationer (SOU 1990:44, s.173).

Medborgarsammanslutningar har funnits sedan länge. I början på 1800-talet kämpade folket för frihet och mot privilegier genom nykterhets-, kvinno- och arbetarrörelser. Det var först mot slutet av 1800-talet som de första organisationerna bildades som vände sig till det stora folkflertalet (Larsson, 1993, s.299). Under denna andra våg (1860 – 1910) strävade medborgarna framförallt för ekonomiska rättigheter och mot en maktkoncentration. Fackliga-, lantbruks- och konsumentorganisationer bildades under denna tid. Den tredje vågen (1900 - 1920) skapade medborgarsammanslutningar som hade som syfte att öka medborgarnas makt och inflytande genom att utbilda demokrati. Till dessa räknas scoutrörelsen och olika studieförbund. Från 1960-talet fram till 1990-talet skapades istället nydanande folkrörelser som kämpade, och fortfarande idag kämpar, för att förändra den etablerade ordningen genom att skapa ett nytt samhällskontrakt och återskapa demokratin. Detta syftar bland annat freds- och miljörelser till. (Micheletti, 1994a, s.126) Idag talas det främst om två typer av medborgarsammanslutningar. Intresseorganisationer verkar för medlemmarnas ekonomiska vinning medan folkrörelser har ett mer ideellt syfte (Larsson, 1993, s.295). För att medborgarsammanslutningar skall fortsätta att verka krävs att de besitter någon form av påverkansmöjlighet inom det politiska samhället.

(Lundquist, 1991, s.59) Den svenska folkstyrelsen bygger på tanken att medborgarnas önskemål ska vägleda de politiska besluten och förverkligas idag genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunalt självstyre (Lundquist, 2001, s.96). Det är viktigt att alla tillsammans med andra kan bestämma över viktiga gemensamma angelägenheter. Politiker bör informera sig om de åsikter som finns bland medborgarna, och medborgarna har i sin tur rätt att framföra sina önskemål till dem som är utsedda att fatta besluten. I en politisk demokrati behövs det därför fungerande metoder för detta. Kontaktverksamhet tar sig uttryck i flera former. Vissa medborgare kontakter personligen sina valda företrädare medan andra väljer att ingå i medborgarsammanslutningar som aktivt försöker påverka politikerna. (SOU 1999:121, s.9) I Sverige har folkliga sammanslutningar traditionellt sett åtnjutit stor delaktighet i formandet av den svenska politiken (Hermansson et al., 1997).

Medborgarsammanslutningar har främst två uttalade funktioner för den politiska demokratin. För det första fungerar dessa sammanslutningar som informationsbärare då de förmedlar budskap från staten till folket och vice versa. Ur ett medborgarsamhälleligt perspektiv

förhindras på så vis populism och att eliten dominerar. En andra funktion som medborgarsammanslutningar fyller, är att de utvidgar demokratin genom att ställa krav på staten. (Micheletti, 1994a, s.125f) Den svenska folkrörelsetanken baseras således på tanken att fler skall vara aktiva och ta ansvar i samhällsarbetet och att fler individer ska kunna skaffa sig kunskaper i samhällsfrågor samt delta i opinionsbildning. (Referensgruppen för folkrörelsefrågor, 1980, s.7) På så vis deltar medborgarsammanslutningarna i upprätthållandet av den svenska demokratiska ordningen.

I vilken grad medborgarsammanslutningar skall ingå i beslutsfattande eller ej är en omdiskuterad fråga. Gisslanproblematiken innebär att medborgarsammanslutningar ingår i beslutssammanhang men att deras åsikter inte beaktas i beslutsfattandet. Motsatsvis så främjas korridorpolitik av att medborgarsammanslutningar inte ingår i beslutsfattande samtidigt som deras åsikter tas hänsyn till. (Micheletti, 1994a, s.142) Det talas om pluralism och korporatism. Ett korporativistiskt samhälle präglas av en hög grad av institutionalism, där det finns det en ömsesidig relation och ett beroende mellan staten och organisationerna (Micheletti, 1994a, s.131). Medborgarsammanslutningar tillåts således att aktivt delta i politikens utformning. Ett pluralistiskt samhälle karaktäriseras istället av att medborgarsammanslutningar inte har några kopplingar till staten utan att de konkurrerar om politisk uppmärksamhet genom direkt eller indirekt lobbying och opinionsbildning, som syftar till att få upp de egna frågorna på den politiska dagordningen (Micheletti, 1994a, s.137). Sverige brukar i flera sammanhang räknas till ett av världens mest korporativa länder (Hermansson et al., 1997). Idag pågår dock en diskussion om huruvida det svenska samhället går mot en allt mer pluralistisk ordning, vilket gör att de organiserade intressena får en annan roll.

1.1 Problemdiskussion

Uppfattningen om att medborgarsammanslutningarna bidrar till den politiska demokratin delas inte av alla. Många forskare menar att istället för att låta samhällets samtliga medborgare höras genom intresserepresentation befäster medborgarsammanslutningarna idag de redan etablerade klasssamhället. Många av de medborgare som väljer att organisera sig har sitt eget individuella bästa i åtanke. Det finns således stora och starka organisationer, oberoende av staten, vilka hotar demokratin och nationernas välfärd om de inte tar hänsyn till andra grupper i samhället. Dessa organisationer kan ges starkt inflytande i de parlamentariska organen genom att de annars kan förhindra och blockera genomförande av politiska intentioner. (Rothstein, 1992, s.61)

Ett annat problem gällande representationen är att staten kan välja att ta hänsyn till de intressen som gynnar den egna politiken. Om vissa organisationer tillåts påverka statskicket i större utsträckning än andra, betyder det att deras medlemmar får en form av dubbel rösträtt. De som är positiva till organisationernas inflytande på politiken ser dem just som en kompletterande kanal för medborgarna och därigenom som ett stöd för demokratin (Larsson, 1993, s.297). Kritiker menar snarare att särintressen riskerar att ta alltför stort utrymme.

Alla medborgare har heller inte möjlighet att organisera sig i grupper. Det finns intresseorganisationer som på egna medel är starka, exempelvis producentorganisationer, men det finns även de som får stöd av staten som exempelvis ungdoms- och pensionärsföreningar (Larsson, 1993, s. 319). Detta för att alla skall ha möjlighet att göra sin röst hörd. Även statens medel är dock begränsade och frågan är vilka intressen som skall stödjas? De som gynnar den egna politiken? Även i denna bemärkelse kan medborgarsammanslutningar utgöra ett stort demokratiskt dilemma. Samtidigt finns det en risk att medborgarsammanslutningar som är alltför beroende av staten riskerar att styras alltför mycket av denna, vilket resulterar i att dessa organisationer inte representerar sina medlemmar fullt ut. (Micheletti, 1994a, s.127)

Sannerstedt & Jerneck (1994, s.11) menar att en pågående individualisering, decentralisering och privatisering stärker de deltagardemokratiska inslagen i folkstyret på bekostnad av det elitdemokratiska. ”Mer demokrati av folket och mindre för folket.” Samtidigt leder den idag alltmer individcentrerade än samhällscentrerade svenska demokratiuppfattningen, i kombination med att den privata sfären ges företräde framför den offentliga, till att medlemmarna inte blir lika viktiga (Sannerstedt & Jerneck, 1994, s.10). De behövs inte längre för att sprida budskapet, till exempel genom flygblad. Det ideella arbetet kan dessutom ersättas av en professionell stab. Medlemsavgifter behövs inte heller i samma utsträckning då sponsring blir allt vanligare. (Micheletti, 1994a, s.134) Frågan är således om medborgarsammanslutningarna har spelat ut sin roll inom den svenska demokratin.

Genom bättre kunskap om folkrörelser går det lättare att utröna om dessa kan bidra till statens eller kommunens arbete och om detta arbete uppfyller den svenska politiska demokratin. Med ovan presenterade problematik i bakhuvudet är det lätt att ifrågasätta huruvida medborgarsammanslutningar verkligen spelar en viktig roll inom det svenska samhället och om de bidrar till en ökad demokratisering eller inte. Om medborgarsammanslutningar skall tillåtas påverka, hur skall då relationen till staten se ut? Skall de institutionaliseras som i ett korporativistiskt samhälle eller skall förhållandet mellan stat och medborgarsammanslutningar präglas av pluralism. Detta är frågor som jag kommer att diskutera i följande arbete. Genom att se på hur diskussionen ser ut inom ämnesområdet ämnar jag bidra till debatten om medborgarsammanslutningarnas roll inom den svenska politiska demokratin.

1.2 Syfte

- I denna uppsats syftar jag till att kartlägga hur diskussionen kring huruvida medborgarsammanslutningar bidrar till att främja eller begränsa den svenska demokratin ser ut.
- Jag ämnar även diskutera huruvida ett korporativistisk eller pluralistiskt samhälle bäst uppfyller demokratiska värden.

1.3 Disposition

I metodkapitlet presenterar jag hur metoden har utarbetats för att besvara syftet. Jag redogör följaktligen för vilka val som gjorts och motiveringen till dessa. Jag reflekterar även över vilka följder som mina val kommer att få i uppsatsen. I teoridelen presenteras de teorier som det empiriska underlaget analyseras genom. Genom att presentera olika demokratimodeller utkristalliseras, och presenteras, ett antal demokrativariabler som representerar min demokratisyn varefter begreppen korporatism och pluralism presenteras närmare. Empirin utgörs av artiklar och böcker som behandlar ämnet vilka innehåller argument som antingen stöder eller motsäger medborgarsammanslutningarnas bidrag till en ökad demokrati, respektive argument som stödjer en korporativ eller en pluralistisk samhällsordning. Det empiriska underlaget kommer i analysen att ifrågasättas och jämföras, i ljuset av demokratiteori och teori kring korporatism och pluralism. I slutsatsen presenteras de resultat som arbetet med denna uppsats har lett mig fram till.

2. Metod

I metodkapitlet presenterar jag hur metoden har utarbetats för att besvara syftet. Jag redogör följaktligen för vilka val som gjorts och motiveringen till dessa. Jag reflekterar även över vilka följder som mina val kommer att få i uppsatsen.

2.1 Övergripande synsätt

Människor har alla en föreställningsram som innehåller ett antal medvetna eller omedvetna antaganden om verklighetens beskaffenhet. En människas föreställningsram avgör vad vederbörande anser vara viktigt eller oviktigt, bra eller dåligt, rätt eller fel och så vidare. (Lundahl & Skärvad, 2000, s.60) Det är omöjligt att aktivt välja sin föreställningsram då denna formas genom individuella upplevelser. Genom att sälla sig till en given vetenskapsteori och till ett specifikt perspektiv tydliggör dock forskaren för läsaren vilka värden som arbetet utgår ifrån samt sättet som forskaren har valt att genomföra studien på.

Det finns två huvudsakliga vetenskapsteorier. Positivismens mål är att formulera lagar för samhällsfenomen genom att finna det generella i det speciella. Vetenskapen skall vara opartisk varför det måste finnas en strikt skillnad mellan fakta och värderingar. Studier av denna typ syftar till att avbilda verkligheten genom att förenkla och analysera den, framförallt genom kvantitativa metoder. Genom en hermeneutisk ansats är syftet istället att tolka och förstå sociala problem i sitt sammanhang. Hermeneutiska studier syftar till att problematisera verkligheten för att uppnå en förståelse för sociala problem och detta kräver att forskarens relation till forskningsobjektet präglas av inlevelse och engagemang. (Lundquist, 1993, s.42) Detta forskningsideal ligger till grund för den kvalitativa metodteorin (Lundahl & Skärvad, 2000, s.42). I denna kvalitativa studie påverkas resultatet av min syn på demokrati och av den förståelse för ämnet som jag har tillgodogjort mig av under inläsningen av det empiriska underlaget. Således utgår jag från en hermeneutisk ansats. Genom en extensiv inläsning på ämnesområdet har jag skapat mig en förståelse för den avsedda debatten som tillgodogörs läsaren i empirikapitlet.

2.1.1 Angreppssätt

Genom inläsning av olika böcker och artiklar som behandlar medborgarsammanslutningar har jag valt att genomföra en kvalitativ innehållsanalys åt med drag av litteraturöversikt (Esaiasson et al., 2003, s.233). En kvalitativ studie förutsätter att forskaren har en viss inlevelse i fenomenet och styrs således av vem som genomför forskningen och ur vilket perspektiv denna utförs. (Lundahl & Skärvad, 2000, s.43) För att kringgå objektivitetsproblemet som riskerar att uppstå är det viktigt att läsaren är medveten om vilket tillvägagångssätt och vilket perspektiv jag har valt att utgå ifrån.

När aktuella och samtida fenomen och problem studeras är det vanligt att dessa studeras ur ett historiskt perspektiv där framväxten analyseras (Lundahl & Skärvad, 2000, s.51). Argument

som framförs av forskare, från mitten av 50-talet fram till idag, identifieras och presenteras därför som empiriskt underlag för analysen. Genom att studera ett avgränsat antal forskares texter söker jag identifiera de argumenten som framkommer inom diskursen kring medborgarsammanslutningar och dess bidrag till den svenska demokratin. I den empiriska framställningen försöker jag att skilja mina egna värderingar från forskarnas och författarnas för att studien skall bli så opartisk och objektiv i sin natur som det är möjligt. Målet är att uppnå intersubjektivitet, det vill säga att andra forskare och utredare, med samma förutsättningar och samma kompetens, skall kunna uppnå samma resultat när de tillämpar samma metoder som jag (Bergström & Boréus, 2000, s.35).

2.1.2 Val av perspektiv och teori

Samhällsvetenskaplig forskning handlar om att beskriva och förklara samhälleliga fenomen och för att förklaras måste fenomenet beskrivas (Esaiasson et al., 2003, s.24). Denna beskrivning kan ske utifrån olika perspektiv. Ett perspektiv, även kallat synvinkel, fungerar som en lins genom vilken forskaren betraktar verkligheten för att bestämma vad som är relevant och viktigt. Som jag tidigare har påpekat är det omöjligt att välja föreställningsram, men att välja perspektiv är fullt möjligt. (Lundahl & Skärvad, 2000, s.62)

På grund av frågans karaktär har jag i studien valt att utgå ifrån ett demokratiperspektiv. Begreppet demokrati är dock mångfacetterat, således krävs en noggrann diskussion kring vad jag i detta sammanhang menar med demokrati. Denna diskussion återfinns i teorikapitlet. Genom operationalisering, där den teoretiska definitionen tilldelas en eller flera operationella indikatorer, kommer jag att identifiera ett antal variabler som jag anser karaktäriserar en politisk demokrati (Esaiasson et al., 2003, s.57). De argument som olika forskare framför kommer att vägas mot dessa variabler.

2.1.3 Val av studieobjekt

Sekundärdata är material insamlat av andra och till primärdata räknas det material som utredaren på egen hand har samlat in (Lundahl & Skärvad, 2000, s.52). En argumentationsanalys av detta slag är baserad på sekundärt material. Med sekundärdata avses således data och information som finns dokumenterat om ett visst fenomen, men som inte är insamlat eller sammanställt primärt för den egna studiens syfte. När sekundärdata används i en studie är det därför viktigt att förhålla sig kritisk till källan. (Lundahl & Skärvad, 2000, s.131) Då målet med studien är att uppnå opartiskhet och mångsidighet i studien är det viktigt att urvalet är välgrundat och inte baserat på egna värderingar (Lundahl & Skärvad, 2000, s.134).

Genom extensiv inläsning av litteratur kring medborgarsammanslutningar har jag valt ut texter från ett antal forskare. Litteraturen har jag funnit genom att söka i Lovisa och Elin, Lunds Universitets databaser för sökning av böcker respektive artiklar. Jag har även använt olika referenslistor i sökandet efter lämplig litteratur. I denna uppsats har urvalet skett selektivt vilket innebär att studieobjekten väljs ut efter ett antal förutbestämda kvaliteter och

används i exemplifierande syften (Svenning, 1999). Författarna till de texter som valts ut har således uppfyllt vissa på förhand formulerade krav. Författaren skall vara välkänd inom området och har producerat flera texter om ämnet. Författarna skall även behandla medborgarsammanslutningar i Sverige, då Sverige är det geografiska område som innefattas av studien. Genom att läsa artiklar och böcker inom ämnesområdet har jag identifierat forskare vars namn återkommer i referenslistor och som ofta hänvisas till i de olika texterna. Det är således de namn som jag stöter på i högst grad som jag har valt att fokusera empirin på. De flesta texter inom området publicerades under 80-talet och 90-talet. På senare år har antalet inlägg i debatten minskat i antal.

2.1.4 Databearbetning

De utvalda källorna har jag noggrant läst igenom och tagit till mig i syftet att identifiera de argument som framförs i debatten kring medborgarsammanslutningars främjande eller begränsande av den politiska demokratin. Jag har inte valt att primärt strukturera argument utifrån de olika forskarna utan snarare presenteras argument som behandlar samma företeelse under samma rubrik. Med företeelse menar jag exempelvis medborgarsammanslutningarnas delaktighet i kommunalarbetet och medborgarsammanslutningars delaktighet i det statliga beslutsfattandet. I inledningen till empirikapitlet presenteras dessa underrubriker. I det andra steget, som utgörs av analysen, vägs argumenten mot varandra och gentemot de demokrativariabler som återfinns i teorikapitlet.

2.2 Metodreflektion

Samhällsvetenskapens frågor är komplexa och de möjliga perspektiven obegränsat många, vilket leder till att alla undersökningar kan ifrågasättas. Verklighetens undersökningar avviker därmed från idealet. (Bergström & Boréus, 2000, s.39) Genom reflektion gällande vad som är bättre och sämre forskning kan jag dock försöka att komma så nära idealet som jag har möjlighet till. Detta gör jag genom att redogöra för perspektiv samt mina metodologiska val. En diskussion kring begrepp som källkritik, validitet, reliabilitet och intersubjektivitet skapar även en bättre förståelse för tillvägagångssättet.

Min inledningsvis begränsade kunskap om ämnet gör att jag genomfört studien relativt förutsättningslöst. Då jag har tagit till mig olika forskares syn på problematiken skapar jag en mångsidighet i materialet och en sorts teoretisk pluralism uppstår på grund av flera uppsättningar av föreställningsramar (Lundahl & Skärvad, 2000, s.79). Helt förutsättningslös är det dock svårt att vara då val av begrepp, problem samt perspektiv utgör vissa givna förutsättningar för mig som utredare (Lundahl & Skärvad, 2000, s.75). Detta gör jag genom att på ett så tydligt sätt som möjligt redogöra för mina egna antaganden samt val av perspektiv.

2.2.1 Källkritik

En källa är en text som används för att styrka en uppgift, som ett led i bevisföringen. Valet av källor kommer aldrig att vara helt objektivt. God källhantering handlar dock om att trovärdigt bedöma en källas äkthet. (Bergström & Boréus, 2000, s.38) Frågor som handlar om vilka källor som har valts, och hur viktigt det är att motivera valen, är frågor som är av betydelse för ett källkritiskt förhållningssätt. Då jag uteslutande använder mig av sekundärt material ställs jag inte inför översättarproblemet då empiri skall omformas till teori. Däremot är det viktigt för mig att ställa frågan om huruvida jag har använt mig av rätt sekundärmaterial för att uppnå mitt syfte. (Esaiasson et al., 2003, s.61) Materialet som jag grundar min studie på är i många fall insamlat för andra syften än mina egna. Även i denna bemärkelse är det således viktigt att vara källkritisk. Genom att värdera en källas äkthet, oberoende, samtidighet och tendens kan jag avgöra hur pålitlig och relevant en källa är för att bidra till uppfyllandet av studiens syfte.

2.2.2 Validitet och reliabilitet

Validitet är ett begrepp som används för att avgöra huruvida det jag ämnat undersöka verkligen har undersökts. En undersöknings validitet kan enkelt illustreras med verktygsmetaforen, där det gäller att hitta rätt verktyg för att lösa uppgiften. Exempelvis krävs det en yxa och inte en skrivmejsel för att hugga ett vedstycke i två. De verktyg som samhällsvetare använder sig av är dock mer eller mindre avgränsade verktyg som i de flesta fall måste böjas, bändas och göras om till verktyg lämpliga för den specifika uppgiften. (Bergström & Boréus, 2000, s.35)

Trots användandet av rätt verktyg är det viktigt att undersökaren behärskar verktyget. Detta kan återigen illustreras med verktygsmetaforen. Trots att en yxa är det mest lämpliga verktyget att klyva ett vedstycke med, krävs det viss precision. Det är viktigt att yxan i de flesta fall träffar vedstycket. Detta brukar i vetenskapliga undersökningar kallas för reliabilitetsaspekten. Detta handlar om att vara noggrann i alla led och eliminera felkällor i största möjliga mån. (Bergström & Boréus, 2000, s.37) Noggrannhet i studiens alla led tillsammans med den goda förståelse jag har skaffat mig om det valda verktyget validerar i hög utsträckning studiens resultat.

2.3.3 Intersubjektivitet

Testet av reliabilitet går ut på att resultatet skall vara oavhängig utredaren, det vill säga att andra utredare än jag själv kommer fram till samma svar när de gör de metodologiska val jag har gjort. Uppfylls detta kriterium är intersubjektiviteten god. Utan viss förförståelse är tolkning dock omöjlig. Våra individuella upplevelser, vår uppfattning av världen, människorna och samhället påverkar vår förståelse av texten. (Bergström & Boréus, 2000, s.26) Även att fullständig intersubjektivitet därför anses orimlig av många bör god forskning utmärkas av genomskinlighet och välgrundad argumentation. (Bergström & Boréus, 2000, s.37) Förhoppning är att jag genom att vara tydlig i mina antagande och val av verktyg har kunnat

uppnå en hög grad av intersubjektivitet i analysen, där argument vänds och vrids och ställs mot varandra. Samtidigt är jag medveten om att de slutsatser som jag drar kommer att vara präglade av min förförståelse och demokratiuppfattning. Dock kan jag genom att uppmärksamma läsaren på dessa förbehåll skapa en tillräckligt god intersubjektivitet.

3. Teori

I teoridelen presenteras det underlag som argumentationsanalysen utgår ifrån. Genom att presentera olika demokratimodeller utkristalliseras, och presenteras, ett antal variabler som argumentationsanalysen kommer att struktureras utefter. Jag kommer även att behandla begreppen korporatism och pluralism.

3.1 Vad innebär politisk demokrati?

Även om det grekiska ordet för demokrati har en bestämd språklig betydelse, nämligen folkmakt, finns det många olika meningar om vad folkmakt innebär (Lundquist, 2001, s.81). Folkmakt definieras bland annat av Lively (i Lundquist, 2001, s.83f) på sju olika sätt alltifrån ”att alla ska styra i meningen att alla ska vara delaktiga i lagstiftning, i att besluta om den allmänna politiken, i att implementera lagar och i den offentliga förvaltningen” till att ”de som styr ör handla i de styrdas intressen. Lundquist (2001, s.82) menar att demokratins egenskaper enbart kan redovisas sedan begreppet demokrati blivit riktigt definierat och det är den politiska demokratins nödvändiga egenskaper utgör demokratins minsta gemensamma nämnare. Dessa grundläggande egenskaper karaktäriserar han som en folkmakt vilken inkluderar ett beslutssystem för gemensamma beslut i gemensamma angelägenheter, i vilket medlemmarna betraktas och behandlas som jämlika. (Lundquist, 2001, s.86).

Robert Dahls berömda idealtyp preciserar en fullkomlig demokrati med hjälp av fem kriterier:

- Att politisk jämlikhet präglar beslutsprocessen
- Att beslutsprocessen ger möjlighet till ett effektivt deltagande
- Att den politiska beslutsprocessen ger möjlighet till upplyst kunnande
- Att folket eller dess företrädare har kontroll över dagordningen
- Samt att alla vuxna som permanent lyder under lagarna tillhör folket

(SOU 1999:121, s.18)

Just deltagande, jämlikhet och kontroll är återkommande värden i olika framställda demokratiideal. Författarna till SOU 1999:121 - *Avkorporativisering och lobbyism* - menar även de att det är just dessa tre demokrativärden som bör ligga till grund för en slutgiltig bedömning av svensk demokrati: meningsfullt folkligt deltagande, politisk jämlikhet och öppenhet för insyn. (SOU 1999:121, s.19) Demokratins värden sammanfattas även av Lundquist (2001, s.105) som jämlikhet och rättvisa, frihet samt öppenhet. Han betonar även värdet av solidaritet, instrumentella värden, ömsesidighet, diskussion och ansvar.

Demokratins olika värden operationaliseras genom olika rättigheter och skyldigheter inom ramarna för samhället. I ett rationalistiskt perspektiv kan det sägas att de demokratiska processvärdena ska bidra till att utforma de demokratiska institutionerna på sådant sätt att de demokratiska substansvärdena uppnås. (Lundquist, 2001, s.138) Ett demokratiskt politiskt system karaktäriseras exempelvis av:

- frihet att bilda och gå med i organisationer
- yttrandefrihet

- rätt att rösta
- valbarhet till offentliga uppdrag
- rätt för politiska ledare att konkurrera om stöd/röster
- alternativa informationskällor
- fria och rättvisa val (öppna, ärligt genomförda, en man – en röst) som avgör vem som skall ha topposterna
- institutioner för att göra den offentliga politiken beroende av röster och andra uttryck för preferenser. (Lundquist, 2001, s.140).

3.1.1 Min syn på demokrati

För att kunna diskutera medborgarsammanslutningarnas främjande eller begränsande av den politiska demokratin i Sverige krävs det att jag utgår ifrån de värden som demokratin grundar sig på. Olika forskare definierar demokrati genom olika värden, olika specificerade värden liksom olika många värden. Jag menar att ingen definition är fullkomlig utan har därför valt att väga samman samtliga definitioner i de tre grundläggande värden som är de mest vanliga variablerna. Dessa innefattar; deltagande, jämlikhet och öppenhet. Inom ramarna för dessa begrepp innefattas de förfaranden som demokratin operationaliseras genom.

Med *medborgardeltagande* menas här bland annat medborgarsammanslutningarnas delaktig i förvaltningens beslutsfattande. Det vill säga skall organisationers medlemmar representeras i de beslutande organen eller skall åsikterna enbart höras? Samt på vilken nivå skall medborgarsammanslutningarna delta, kommunal eller rikstäckande? Det är även viktigt att ifrågasätta medborgarsammanslutningarnas delaktighet i att forma den politiska dagordningen. *Jämlikhet och rättvisa* behandlar frågor kring vilka som idag representeras av medborgarsammanslutningar? Är dessa organisationer ett sätt för att stärka de fattigas röster eller privilegieras de rika ytterligare? Frågan om huruvida medborgarsammanslutningar bör ges statliga bidrag eller inte kommer även att behandlas. I fall bidrag till sammanslutningar skall utgå från staten, vilka skall och vilka skall inte få statligt bidrag och hur skall i så fall bidragssystemet utformas så att ingen gynnas mer än andra? En annan fråga som inryms i värdena rättvisa och jämlikhet är huruvida representationen inom staten är jämt fördelad på de olika organisationerna eller gynnas de organisationer vars intresse går i linje med statens? Medborgardeltagande och jämlikhet är två begrepp som det finns en stark koppling mellan. Högt medborgerligt deltagande behöver inte nödvändigtvis betyda att samhället är rättvist och jämlikt, liksom jämlikhet inte behöver betyda att medborgarna har möjlighet att delta. *Öppenhet* handlar i grund och botten om hur stor insyn den enskilda medborgaren har i de statliga angelägenheterna. Befrämjas denna insyn av medborgarsammanslutningar? Öppenhet inom sammanslutningarna är även det en viktig fråga. Är organisationen så pass öppen att medlemmarna kan delta i debatten. Hur demokratiska är egentligen medborgarsammanslutningarnas organisation? Tillåter organisationsmönstret att alla medlemmars röster blir hörda?

3.1.1 Konstitutionalism vs. folkmakt

Den svenska normen för politisk demokrati omfattar såväl folkmakt som konstitutionalism. För att folkmakten skall vara värd namnet kräver den konstitutionella inslag. (Lundquist, 2001, s.105) Konstitutionalismen omfattar individuella rättigheter, rättssäkerhet och maktindelning (Lundquist, 2001, s.96). De finns två typer av rättigheter – medborgerliga samt politiska rättigheter och friheter. Politiska rättigheter och friheter innefattar bland annat yttrandefrihet (där staten förväntas vara passiv), mötes- och föreningsfrihet medan civila rättigheter innebär likhet inför lagen samt religions- och samvetsfrihet. Den andra kategorin – ekonomiska och sociala rättigheter, såsom rätt till arbete förutsätter en stat som aktivt ingriper i samhällslivet. Ekonomiska rättigheter omfattar exempelvis rätten till sin egendom. (Lundquist, 2001, s.97f) Konstitutionen utgör på så vis två sidor två sidor av samma mynt. Den ena sidan är ett uttryck för folkviljan men å andra sidan konstitueras denna vilja genom att konstitutionen bestämmer vad som skall och inte ska uttryckas av den (Lundquist, 2001, s.101).

I liberal teori, som den svenska politiska demokratin bygger på, är utgångspunkten att individen har ett visst mått av frihet som ingen, inte heller den offentliga makten, får förgripa sig på. Således bör den offentliga organisationen som uppfattas som ett potentiellt hot i möjligaste mån begränsas. (Lundquist, 2001, s.99) Inom den liberala demokratin där demokratibegreppet folkmakt kombineras med den konstitutionalism som funnits sedan länge, det vill säga den liberala rättsstaten, finns alltså en ständig paradox som är föremål för diskussion. Problemet hur de två stora hälfterna av liberalismens delade själ – vår kärlek till individens frihet och vår känsla för gemenskap för vilken vi accepterar ett gemensamt ansvar – skall hållas samman. (Lundquist, 2001, s.100) Det finns således en diskussion som tar sig i uttryck genom en oenighet om prioriteringen av demokratins värden och om den konkreta organiseringen (Lundquist, 1991, s.55).

Inom deliberativ demokratiteori går det att urskilja varianterna ledardemokrati och deltagardemokrati (Lundquist, 1991, s.58). Ledardemokraterna är intresserade av att utforma centralmaktens styrning och kontroll så att förvaltningen blir följsam. Liberala deltagardemokrater framhåller öppenhet hos och möjlighet till medborgardeltagande i förvaltningen som legitimeringsgrunder (Lundquist, 1991, s.102). Deltagardemokraterna är på så vis istället inriktade på att påverka förvaltningen nedifrån, genom samhällsmedlemmarnas medverkan. (Lundquist, 1991, s.95) Avvägningen mellan ledar- och deltagardemokrati präglar debatten om relationen mellan politisk demokrati och förvaltningen i Sverige (Lundquist, 1991, s.96).

I individualismperspektivet är det vanligast att medborgarnas rättigheter betonas medan deras skyldigheter kommer i skymundan. Ingenting åläggs individen i relation till gemenskapen mer än att han ska respektera andras autonomi och uppfylla vissa minimala allmänna skyldigheter för statens upprätthållande såsom röstning, skatteinbetalning och eventuellt fullgörande av värnplikt. Statens främsta uppgift är att bevaka individens rättighet. (Lundquist, 2001, s.160) Det finns således en skillnad mellan kollektivistiskt och individualistiskt demokratiideal. Det

svenska demokratiidealet har nyligen karaktäriserats som samhällscentrerat, mer kollektivistiskt. (Rothstein, 1992, s.12f).

3.2 Medborgarsammanslutningar

Hermansson (1993, s.47) definierar styrelseskickets organisationsform genom tre kategorier. Partimonopol innebär att regeringen och riksdagens partier helt dominerar den demokratiska beslutsprocessen. I ett partsoligopol kännetecknas beslutsprocessen av ett betydande deltagande från organisationer eller myndigheter som är direkt berörda som mottagare eller genomförare av den tilltänkta reformen, medan en participationsmarknad innebär att också andra än partier och parter är betydelsefulla deltagare i beslutsprocessen. (Hermansson, 1993, s.46) Styrelseskickets organisationsform avgörs av regeringens agerande gentemot dessa andra aktörer.

<i>Staten</i>	Påverkas	Påverkas inte
Påverkar	Förhandling	Förankring
Påverkar inte	Anpassning	Forcering

Figur 3.1.1 Hur förhåller sig staten till andra parter och deltagare i formandet av politiken? (Hermansson, 1993, s.47)

Ett samhälle som präglas av folkmakt kräver att det finns en möjlighet för medborgarna att påverka staten. Således krävs det att styrelseskickets organisationsform präglas av antingen förhandling eller anpassning och beslutsprocessen måste med andra ord kännetecknas av partsoligopol eller av en participationsmarknad. Påverkan på staten kan ske i olika former. Det vanligaste är att individer går samman i grupper för att med gemensamma krafter påverka staten och dess politik.

Medborgarsammanslutning är ett samlingsnamn för en typ av organisation som samlar delar av ett lands medborgare i syfte att uppnå ett gemensamt mål. De fyller instrumentella och expressiva uppgifter då de utgör inte bara en möjlighet för medlemmar att skaffa sig förmåner utan även uttrycker ideal (SOU 1990:44, s.193). Det talas främst om två typer av sådana sammanslutningar. Intresseorganisationer förvaltar medlemmarnas ekonomiska intressen medan folkrörelser har en ideell målsättning och ägnar sig åt samhällsomvandling (Micheletti, 1994, s.129). Till intresseorganisationer räknas exempelvis Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) och Landsorganisationen i Sverige (LO). Utmärkande för dessa intresseorganisationer är att de vill påverka andra organisationer eller hela samhället, i enlighet med sina intressen (Larsson, 1993, s.296). Ekonomiska föreningar ses även de som en typ av intresseorganisationer som verkar för medlemmarnas ekonomiska vinning. Till ekonomiska föreningar räknas bland annat Konsument- och jordbrukskooperationen samt HSB. Folkrörelsernas verksamheter, såsom frikyrkoförbundens och idrottsorganisationernas, har till skillnad från intresseorganisationerna ett icke-materiellt och ideellt syfte av mer långsiktig karaktär. (Larsson, 1993, s.295) De ovannämnda typerna av grupperingar har på senare år även kompletterats med aktionsgrupper som utmärker sig genom att de attraherar personer med en bestämd målsättning som vanligen är klart och tydligt definierad. Aktionsgrupper är

ofta av så kallad ad hoc-karaktär genom att de, när målet är uppfyllt eller när gruppen misslyckas, upplöses. (Larsson, 1993, s.295f)

Sverige är det land i världen som har högst organisationsgrad, det vill säga antalet människor som är medlemmar i olika föreningar. Som jag nämnde i inledningen är det endast sex procent av befolkningen som inte tillhör någon organisation. Att den svenska befolkningen i hög grad är organiserad betyder dock inte att alla är aktiva. I vissa fall är medlemskapet obligatoriskt såsom kårobligatoriet för studenter. Att en person är medlem i en förening behöver heller inte betyda att han eller hon deltar aktivt. Aktivitetsnivån är det mått som mäter just i vilken utsträckning medlemmarna är aktiva i den förening de tillhör, dividerat med det totala antalet medlemmar i föreningen (Larsson, 1993, s. 309).

Det går att klassificera medborgarsammanslutningar på olika vis. De typer av medborgarsammanslutningar som av Larsson (1993) räknas till intresseorganisationer har mest likhet med traditionella partier. Den organisatoriska uppbyggnaden liknar i mycket den som partier är konstruerade efter och de representerar ett bredare synsätt snarare än de grupper som kämpar för en viss, snäv, fråga. Det går att klassificera sammanslutningar efter strukturen. *Omfattande sammanslutningar* sysslar med ett stort antal frågor, innefattar nästan alla potentiella medlemmar och är heterogena i sin natur. Målen är ofta komplexa och leder till ett högre samhällsansvar. *Klassbaserade sammanslutningar* sysslar med ett flertal frågor och har ett stort antal medlemmar ur en och samma sociala klass. Många organisationer är så kallade *konkurrerande sammanslutningar* medan en organisation som besitter ett *representativt monopol* har en hög organisationsgrad utan konkurrens från andra liknande organisationer. (Micheletti, 1994a, s.130) *Monopolsammanslutningar* har den allra högsta mobiliseringsgraden, vilken utgörs av kvoten mellan antalet aktiva i en förening och hela befolkningen (Larsson, 1993, s.309).

Genom att klassificera medborgarsammanslutningar efter ställning till rådande politiska, ekonomiska och kulturella ordning går det att identifiera följande typer:

- *Reaktionära grupper* vill återgå till äldre värderingar (ex. anti-abort och nykterhetsrörelsen)
- *Konservativa grupper* föredrar satus-quo, det vill säga att samhället bibehåller sin nuvarande struktur.
- *Reformistiska grupper* vill uppnå förändring i samhället medan
- *Revolutionära grupper* istället kräver drastiska förändringar för att driva samhället framåt. (Micheletti, 1994, s.131)

Det går även att karaktärisera medborgarsammanslutningar genom dess förhållande till staten. Korporativistiska sammanslutningar har ett intimt samarbete med staten och parterna är ömsesidigt beroende av varandra. Det talas om "the logic of influence" – det vill säga att organisationens interna politik utformas utifrån de spelregler som reglerar beroendeförhållandet. Pluralistiska sammanslutningar har till skillnad från korporativistiska sammanslutningar inga bindningar till staten. Medlemmarna uppmuntras till att uttrycka sina åsikter och ledningen är lyhörd. Dessa typer av sammanslutningar styrs istället av "the logic of membership" och kan därför snabbt ändra värderingar. (Micheletti, 1994a, s. 131f) Dessa

två typer av sammanslutningar representerar olika grad av institutionalism. Ett samhälle med hög grad av institutionalism kallas för ett korporativt samhälle medan ett samhälle med övervägande del pluralistiska sammanslutningar benämns pluralistiskt.

3.2.1 Korporativism och pluralism

Politisk möjlighetsstruktur innebär att organisationernas legitimitet baseras på hur väl de blir mottagna av staten och andra politiska aktörer samt av allmänheten. Möjlighetsstrukturen skapas av 1) systemets struktur, 2) juridiska normer och ramar, 3) det politiska systemets öppenhet/slutenhet samt av 4) konkurrensen mellan politiska aktörer. Ett systems struktur kan antingen karaktäriseras av centralisering eller decentralisering och vara av enhetlig eller federativ karaktär. De juridiska normerna och ramarna innefattar möjlig finansiering av organisationer samt vad som är lagligt respektive olagligt att företa. Det politiska systemets öppenhet/slutenhet avgör vilken tillgången till det politiska systemet det finns för olika organisationer och vilken typ av inflytande de kan utgöra.

Inom den statsvetenskapliga litteraturen går det att urskilja åtminstone tre olika perspektiv som gör anspråk på en träffande bild av ett representativt statsskick och på en möjlig politisk möjlighetsstruktur. Det *konstitutionella* perspektivet med rötter i traditionell statsrätt står för det klassiska sättet att uppfatta politik, den *pluralistiska* föreställningen av styrelseskicket består i huvudsak av teori om beteende och processer där politiska organisationer och intressegrupper utgör det empiriska objektet. Det tredje perspektivet, det *korporativistiska* menar att både staten och intresseorganisationerna bör uppmärksammas och den uttalade ambitionen är att betona såväl institutioner som beteende. (Hermansson, 1993, s.17f)

Liksom demokrati är korporativism och pluralism begrepp som saknar en entydig översättning. Den stora nymodigheten inom pluralismen, till skillnad från konstitutionalismen är att det systematiska studiet av politik ges en beteendevetenskaplig inriktning (Hermansson, 1993, s.24). David Truman, en av klassikerna inom denna forskningstradition betonar att intressegrupper har ett otal möjligheter att vinna tillträde till det politiska beslutsfattandet, det vill säga att staten är tillgänglig för alla grupper med förmåga att hävda sig gentemot andra grupper som också försöker utöva påtryckningar. Intressegruppers förmåga att utöva politiskt inflytande förutsätter effektivt tillträde till statens institutioner vilket kan bero på tre faktorer. 1) Intressegruppernas betydelse för och status hos det omgivande samhället 2) intressegruppens egna resurser samt 3) intressegruppens tillgång till formella positioner. Truman ställer sig frågan om det sammanlagda resultatet av alla påtryckningar från ett otal intressegrupper kan tänkas ge upphov till ett stabilt utfall. Han menar att ett ökat antal intressegrupper minskar konfliktnivån eftersom sannolikheten för överlappande medlemskap ökar ju fler intressen som gör sig gällande, och på så vis uppnås stabilitet. (Hermansson, 1993, s.24ff) Teorierna om intressegruppspluralism formulerades huvudsakligen av amerikanska forskare under efterkrigstiden och tog inte hänsyn till att svenska medborgarsammanslutningar är införlivande med och möjligen instängda av staten.

Korporativism betecknade, innan demokratins genomslag, en icke-liberal tanketradition (Hermansson, 1993, s.33). Ordet korporativism väcker minnen till liv från fascismens Italien

där Mussolini lät avskaffa alla partier utom fascistpartiet och ersatte dem med korporationer. På så vis organiserade staten alla medborgare i sammanslutningar efter yrkestillhörighet (Larsson, 1993, s.297). Heckscher var den första att definiera hur korporatismen fungerade i en modern västlig demokrati. Han myntade 1946 begreppet ”fri korporatism” för statsvetenskapliga ändamål.

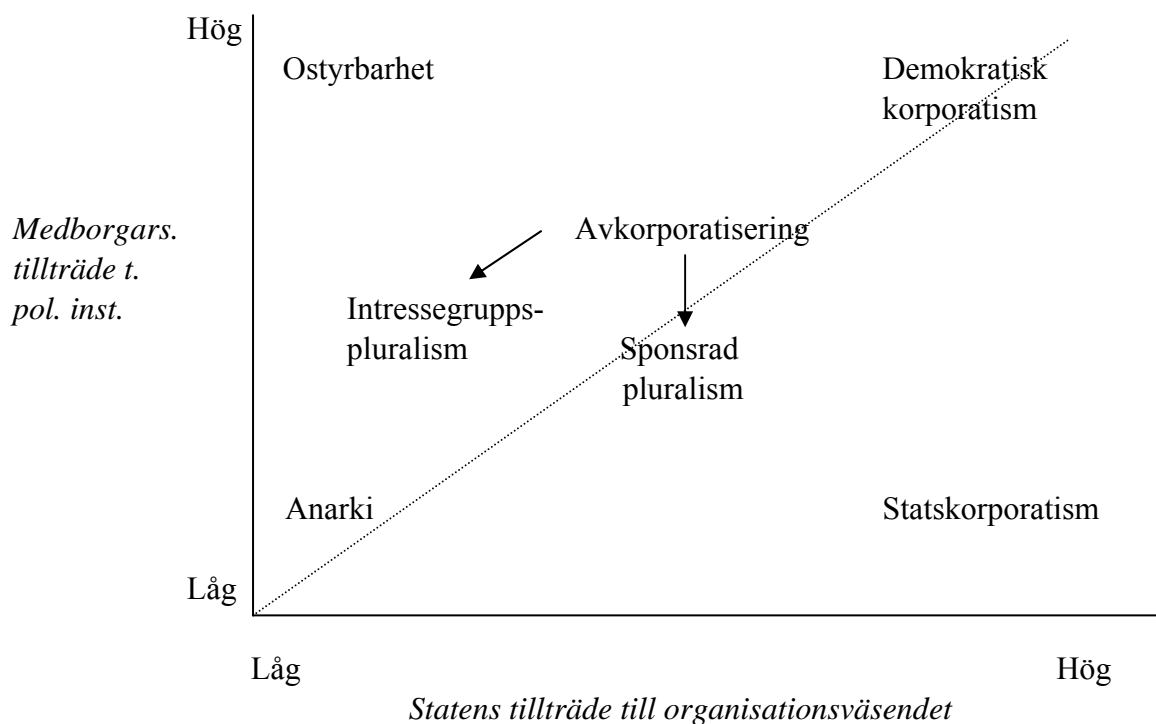
”I princip råder det enighet därom, att en korporation är en sammanslutning av övervägande enskild karaktär, vilken förlänts särskilt statligt erkännande i viss form, eventuellt anförtrotts statliga uppgifter eller ställts under statlig kontroll.”

(Heckscher, 1951, s.183)

Schmitter introducerade ett år senare begreppen statlig respektive samhällelig korporatism, där det i båda fallen rör sig om ett institutionellt arrangemang där intresseorganisationer fungerar som ett slags förmedlande länk mellan stat och medborgare. Schmitter ställde korporatism i motsats till pluralism där de båda perspektiven skiljer sig åt med avseende på sammanjämnings karaktär. I ett pluralistiskt samhälle handlar det om aggregering av intressen, medan korporatismen innefattar regelrätt jämkning. Pluralism förknippas därmed med omröstning och korporatism med förhandling. (Hermansson, 1993, s.33ff)

Inom demokratisk korporatism legitimerar staten motmakter och medborgarsammanslutningar som inflytelserika på ett flertal områden. Sammanslutningarna blir på så vis lika viktiga eller viktigare än politiska partier. Arbetet präglas av ömsesidig respekt, därmed behövs inte lobbying och opinionsbildning. (Micheletti, 1994a, s.138f) Korporativismen omfattar både besluts korporativism, beredningskorporativism samt genomförandekorporativism. Beslutskorporativism syftar till medborgarsammanslutningarnas inflytande i det parlamentariska beslutsfattandet och över den politiska dagordningen. (SOU 1999:121, s.23f) Främst inom de socialdemokratiska partierna har det varit kutym att de organiserade intressena i olika sammanhang reserverats platser i olika delar av rörelsen (Hermansson et al., 1997). Beredningskorporativism omfattar de organiserade intressenas deltagande i kommitté- respektive remissväsendet. Beredningskorporativismen kommer i första hand i uttryck i flermannautredningar i regelrätta kommittéer och i sammanslutningarnas möjlighet att reagera på propositioner. Genomförandekorporativismen får i stället sitt uttryck i medborgarsammanslutningarnas möjlighet att delta i och påverka den offentliga förvaltningen. (SOU 1999:121, s.23ff / Hermansson et al., 1997)

Ett samhälle som präglas av högt medborgerligt tillträde till de politiska institutionerna och där staten har tillträde till organisationsväsendet definieras av Micheletti (1994b, s.26) som demokratisk korporatism (se figur 3.2.1). En avkorporatisering speglar en förflyttning från ett mer korporativt samhälle till ett mindre korporativt system och kan enligt Micheletti (1994b, s.27) ta sig två uttryck. *Sponsrad pluralism* innebär att staten sponsrar eller legitimerar vissa enskilda sammanslutningar som utövar mycket politiskt inflytande över eller inom ett område. Denna form av pluralism ligger nära korporativismen (Micheletti, 1994a, s.138). *Intressepluralism* innebär istället att staten fungerar mer som en domare eller förlikningsman än en aktiv politisk aktör. Medborgarsammanslutningar konkurrerar om politisk uppmärksamhet genom direkt eller indirekt lobbying och opinionsbildning som syftar till att få upp de egna frågorna på den politiska dagordningen. (Micheletti, 1994a, s.137)



Figur 3.2.1, Förhållandet mellan det civila samhället och staten (Micheletti, 1994b, s.28)

Konfliktmönstret i politiken riktar uppmärksamheten på huruvida politiken präglas av samförstånd eller konflikt. Det korporativa synsättet pekar på konsensus som ett typiskt inslag i politiken. Enligt pluralismen är istället konflikten det normala där konkurrens finns mellan olika intressegrupper. (Hermansson, 1993, s.48)

3.3 Empirikapitlets struktur

Diskussionen som förts i kapitlet, i kombination med det empiriska material jag tillgodogjort mig, har lett mig fram till ett antal hållpunkter som det empiriska underlaget kommer att strukturera utefter. Demokrativariabeln *deltagande* operationaliseras i en diskussion som är uppdelad i två rubriker, dessa är 1) kommunalt deltagande samt 2) statligt deltagande, vilket delas in i deltagande i kommitté- och remissväsendet samt representation i lekmanstyrelser. Variabeln 3) *jämlikhet och rättvisa* finns som en egen rubrik medan *öppenhet* diskuteras under rubriken 4) medborgarsammanslutningarnas förändrade organisationsform. Empirikapitlet rundas av med diskussionen om korporatism och pluralism.

4. Empiri

I föregående kapitel presenterades teori om demokrati, korporatism samt pluralism. I detta kapitel kommer jag att presentera argument som framförs i debatten kring medborgarsammanslutningarnas bidrag till en ökad demokrati, respektive argument som stödjer en korporativ eller en pluralistisk samhällsordning.

Ett högt valdeltagande utgör i praktiken en nödvändig – men ensam inte tillräcklig – förutsättning för att alla större medborgargrupperns önskemål skall vinna tillbörligt beaktande av de valda representanterna. I Sverige har valdeltagandet sedan seklets början stigit stadigt för att på nittioalet uppgå till cirka nittio procent, vilket internationellt sett är en hög siffra. Idag uppgår valdeltagandet till strax över 80 % vilket måste ses som relativt lågt för svenska förhållanden (Stubbergaard, 2000, s.19). Det finns dock ingen påtaglig skillnad gällande valdeltagande mellan olika grupper. På så vis utgör de allmänna valen en rättvis och demokratisk representation av den allmänna folkviljan. (Birgersson & Westerståhl, 1992, s.109ff) Medborgarsammanslutningarna fungerar dock enligt de flesta forskare som ett kitt som håller ihop samhällen där politik inte reduceras till en fråga om att rösta vart fjärde år (Lewin, 1992, s.128).

Den positiva opinionsfriheten innefattar yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet samt föreningsfrihet (Lundquist, 1991, s.119). Det svenska juridiska systemet skapar på så vis en politisk struktur som framhåller vikten av och möjligheten till att delta aktivt i den politiska debatten. De som har en uppskattande syn på intresseorganisationernas roll i det politiska systemet brukar ha som utgångspunkt att knappast någon som är för ett demokratiskt styrelseskick kan ha invändningar mot organisationernas rätt att driva specialiserade intressen. Föreningsrätten betyder ju bland annat individernas rätt att fritt sluta sig samman och verka för gemensamma intressen. (Larsson, 1993, s.317) För att kunna påverka den offentliga verksamheten krävs det att medborgarna känner till vad som pågår. Det måste därmed finnas en öppenhet i förvaltningen. Det finns framförallt två sätt för medborgarna att skaffa sig information, dels genom att de själva ta reda på vad som sker inom förvaltningen eller att förvaltningen på eget initiativ informerar om vad som sker. (Lundquist, 1991, s.115f) När staten kommunicerar information sker detta vanligen genom olika medborgarsammanslutningar som tar upp ämnet för debatt. Folkrörelserna har därmed andra funktioner än de politiska partierna, nämligen att de i första hand utgör ett forum för debatt och att de skolar stora medlemsgrupper i att fatta demokratiska beslut och ta ansvar (Lundquist, 1991, s.110). Birgersson och Westerståhl (1992, s.109ff) menar att det ökande valdeltagandets utveckling i Sverige belyser hur folkstyrelsen kan fungera som ett slags medborgarskola där det går att utöva inflytande. Ur ett individuellt perspektiv måste politiken dock utformas så att den inte enbart riktar sig till och ger fördelar till medborgarna i egenskap av medlemmar i olika organisationer vilket givetvis försvagar intresseorganisationernas ställning och de blir mindre användbara för staten. (Rothstein, 1992, s.13)

4.1.1 Kommunalt deltagande

Det svenska samhället präglas av ett högst deltagande från medborgare organiserade utefter intresse. Dessa organiserade intressen har i svensk politik sedan länge givits mycket stora möjligheter att påverka den offentliga förvaltningen. Enligt den korporativa förvaltningsmodellen som svensk politik länge baserats på måste genomförandet av politiken, på grund av krav på flexibilitet och situationsanpassning, utövas av representanter som företräder de grupper som är direkt berörda av en politisk fråga. Beslut som gäller det dagliga livet – omsorgen om barn och äldre, utbildning etcetera skall därför ligga så nära medborgarna att deras medverkan möjliggörs. Bara om den grupp som politiken riktar sig mot är positiv till programmet uppnås nämligen acceptans för politiken. På detta vis ges intresseorganisationer en exklusiv rätt att delta i genomförandet av politiken. För att detta system skall fungera krävs det dock att gruppen i fråga är organiserad i en grupp. (Rothstein, 1992, s.59)

När kommunen misslyckats med att fånga upp allmänhetens synpunkter på nya förfaranden kanaliserades protesterna tidigare via aktionsgrupper. En spänning uppstod på så vis inom den demokratiska beslutsprocessen genom att vissa grupper vägrade att acceptera demokratiskt fattade beslut. Det är alltså för att kunna stävja denna typ av reaktion som kommunerna har byggt ut de institutionella arrangemangen, så att kommunmedlemmarnas krav skall fångas upp i förväg. (Larsson, 1993, s.315f) Deltagande motiveras därmed genom att människorna förlöpande ska kunna bevaka och engagera sig och göra sina stämmor hörda i olika kommunala frågor för att den kommunala demokratin skall få verklig genomslagskraft. Vanligtvis framförs framförallt tre huvudmotiv för medborgarsammanslutningarnas deltagande i den kommunala förvaltningen.

- 1) behovet av olika slags sakkunskap
- 2) behovet av partsrepresentation och
- 3) behovet av medborgerligt omdöme.

Idag återfinns alltså medborgardeltagande, i form av medborgarsammanslutningars representanter, främst inom kommunerna eftersom de ligger närmast den enskilda medborgaren. Under de senaste tjugo åren har organisationernas medverkan i det kommunala beredningsförfarandet ökat påtagligt (Larsson, 1993, s.315). Leksåmnen skall alltså vid sidan av sin allmåndemokratiska insynsuppgift bidra i sakfrågorna genom att ge balans åt, emellanåt strikta professionella bedömningar. Ett sådant deltagande och ansvarstagande, menar många, har dessutom en uppfostrande effekt som kommer riksstyrelsen tillgodo. Tillsammans med den allmänna insynen ökar medborgerligt deltagande på kommunal nivå demokratin. (Lundquist, 1991, s.103ff) Det demokratiska värdet deltagande handlar dock om mer än att medborgarna skall tillåtas delta i den kommunala förvaltningens genomförande av de politiska besluten. För att den politiska demokratin skall präglas av fullkomligt deltagande från medborgarnas sida krävs det möjligheter till deltagande och påverkan även på högre nivå. Genom att tillåta medborgerligt deltagande i beslutsfattande på statlig nivå, menar många forskare att besluten legitimeras av medborgarna och på så vis ökar demokratin.

4.1.2 Statligt deltagande

När medborgarsammanslutningar ges statligt erkännande och tillåts delta i politiken talas det om korporatism. I teorikapitlet presenterades tre former av korporatism, beredningskorporatism, beslutskorporatism samt genomförandekorporatism. Organisationernas deltagande i den kommunala förvaltningen är en form av genomförandekorporatism. För att uppnå fullkomligt demokratiskt deltagande krävs dock att medborgarna har makt även att påverka beredningen, det vill säga att folket har makt över den politiska dagordningen och över beslutsprocessen. Diskussionen kring medborgarsammanslutningarnas deltagande i beredning och beslut är dock föremål för politiska motsättningar. De personer som innehar de politiska posterna, menar Rothstein (1992, s.59), har faktiskt redan blivit valda av folket. De ärenden som bereds, beslutas om och genomförs av de folkvalda representanterna anses därmed redan vara demokratiskt förankrade.

Deltagande i kommittéväsendet

Det existerar framförallt två former för beredningskorporativism som forskare brukar uppmärksamma; de organiserade intressenas deltagande i kommitté- respektive remissväsendet (SOU 1999:121, s.27). Departement och statliga myndigheter har länge funnit det intressant att ha representanter från folkrörelser med i utredningsarbete och remissförfarande då ingående kunskaper relativt tidigt kan tillföras utredningsarbetet, precis som i kommunarbetet (Referensgruppen för folkrörelsefrågor, 1980, s.49). Det är till exempel vanligt att organisationerna sitter med i utredningar som föregår de regerande organens förslag på olika områden. Analyser av andelen organisationsföreträdare inom kommittéväsendet visar dock att de olika sektorerna starkt skiljer sig åt gällande medborgerlig representation. (SOU 1999:121, s.31) Jordbrukssektorn har exempelvis i högre grad än andra sektorer tillåtit deltagande från organiserade intressen. De områden som räknas till statens kärnområden – regeringskansliet, justitie-, utrikes-, försvars- och finansdepartementet – har aldrig rymt några större inslag av korporativism. (Hermansson et al., 1997) På så vis är det fortfarande politikerna som styr genom att de sätter spelreglerna (Rothstein, 1992, s.64).

Utvecklingen de senaste åren har visat att andelen enmansutredningar, som i det typiska fallet handhas av en ämbetsman, har ökat markant, från en tredjedel år 1960 till två tredjedelar 1995. Det är bland annat kraven på effektivitet och snabbhet har bidragit till denna utveckling. (SOU 1999:121, s.29) Eftersom beredningskorporativismen i första hand kommer i uttryck i flermannautredningar kan detta tyda på att de organiserade intressenas påverkansmöjligheter har minskat. Hermansson et al. (1997) menar dock att intresseorganisationernas representation i beredningen aldrig varit särskilt stor. År 1960 utgjorde organisationernas representanter en femtedel medan andelen i dag ligger strax under tio procent. Författarna till den statliga utredningen *Avkorporatisering och lobbyism*, menar även de att representanter från intresseorganisationer och det privata näringslivet aldrig har svarat för mer än ett fåtal procent av representanterna i flermannautredningar (SOU 1999:121, s.29).

Deltagande i remissväsendet

Organisationerna har traditionellt sett ombetts att inkomma med yttranden (remisser) över de förslag till åtgärder som exekutiverna tänker sig vidta (Larsson, 1993, s.315). Fram till och med slutet av 1970-talet ökade tillväxten av remissväsendet. Att hämta in synpunkter från

allehanda privata sammanslutningar är en företeelse som synes vara förknippad med demokrati och kravet om en folklig förankrad stat. Att beredas tillfälle att svara på en remiss är dock inte längre exklusivt för medborgarsammanslutningar och utgör inte längre ett tecken på utvaldhet. (Hermansson et al., 1997)

Representanter i lekmanstyrelser

Andra vägar för medborgerligt inflytande går vis lekmanstyrelser hos myndigheterna. Denna kanal har för övrigt två genar, dels sitter de stora intresseorganisationerna ofta med i lekmanstyrelserna som företrädare för den allmänhet som berörs av myndighetens verksamhet, dels sitter lokala fackliga företrädare med i myndighetens styrelser i egenskap av arbetstagarpart. (Larsson, 1993, s.317) Lundquist (1991, s.97) menar att det inte är lämpligt att ha ledamöter som intressebevakare och konkurrenter till den representativa ordningen. För snart 15 år sedan valde SAF att på egen hand avveckla sin representation i de beslutande myndighetsstyrelserna då man insåg det olämpliga i att intresseorganisationer är med och styr fundamentala delar av statsapparaten. Detta motiverades bland annat med svårigheten att utkräva ansvar för beslut. I det korporativa systemet löses sambandet mellan statsmaktens beslut och statsmaktens ansvar upp när intresseorganisationer deltar i formandet av politiken. SAF menade även att styrelseledamöterna genom representation hamnar i en gisslansituation; ska de stödja ett förslag som går emot organisationens intressen om detta är det mest gynnsamma för allmänheten? (Laurin, 1991, s17f) Att vara en del av en beslutsfattande statlig institution garanterar på så vis inte reellt inflytande, det kan till och med innebära mindre inflytande då representation ofta innebär ett ansvar som gör att en kraftfull opposition mot den förda politiken är omöjlig eller i alla fall mycket svår (Rothstein, 1991, s.52). Det är lätt att aktörerna genom sitt handlande motverkar sina intressen vilket Lewin (1992, s.96) kallar för *fångarnas dilemma*. Organisationer växer samman med staten, konflikter ersätts av manipulation, kontroll och samförstånd. Intresseorganisationernas ledare koopteras till den politiska beslutsprocessen i utbyte mot att de reglerar, kontrollerar och disciplinerar sina medlemmar. (Lewin, 1992, s.32) Bortsett från Gunnar Heckschers bok *Staten och organisationerna* som gavs ut 1946 har den svenska debatten, till skillnad från den internationella, endast i obetydlig utsträckning tagit upp problemen att förvaltningen ”koloniserar” av intresseorganisationerna (Lundquist, 1991, s.106).

Idag har intresseorganisationernas formella representation i förvaltningsmyndigheternas styrelser upphört helt (SOU 1999:121, s.11). Att representanterna formellt sett inte företräder en intresseorganisation betyder samtidigt inte att de inte har en stark anknytning till olika organisationer. Vissa statsråd, kommunalråd och personer som sitter i nämnder och styrelser har i många fall nära band till olika organisationer. Via dessa kontakter kan organisationerna agera för att just deras medlemmars intressen tillvaratas och se till att deras kandidater väljs till de förtroendeposter som står organisationerna nära. (Larsson, 1993, s.314) En undersökning genomförd av Demokratiutredningen år 1999 visar att utav representanterna i riksdagens utskott har, i vissa fall upp till 65 % av ledamöterna, yrkesbakgrund eller koppling till de klassorganisationer som har intresse i utskottet (SOU 1999:121, s.25). Larsson (1993, s.315) menar dock att de allmänt sett bör försiktiga i sitt gynnande av den egna organisationen eftersom medlemskapet vanligtvis är välkänt.

Direkta förhandlingar

Ytterligare en form för påverkan är direkta förhandlingar mellan organisationerna och de styrande organen. Förhandlingar av denna typ har kritiserats eftersom de från regeringen sida kan användas för att sidoställa oppositionspartierna. Genom att göra upp med organisationer som står oppositionen nära kan regeringssidan delvis ta luften ur oppositionspartiernas möjligheter att mobilisera opinionen mot de regeringsförslag som läggs på riksdagens bord. Framförallt under 1950- och 1960-talen användes denna teknik för att ”ställa” den partipolitiska oppositionen. (Larsson, 1993, s.316) Rothstein (1992, s.50) menar att statsmakterna hoppas att de beslut som tas kännetecknas av kompromiss snarare än konfrontation genom att både arbetsgivare och arbetstagare representeras (Rothstein, 1992, s.50).

4.1.3 Jämlikhet och rättvisa

Sveriges civila samhälle och stat är mycket otydliga och den korporativa karaktären på relationerna med arbetsmarknadens organisationer och staten har i hög grad påverkat karaktären på och utvecklingen av andra medborgarsammanslutningar. Organisationer som inte är klassbaserade eller företrädare av arbetsmarknaden har haft det svårt att få uppmärksamhet. (Micheletti, 1994b, s.40) Ett argument som brukar framföras av distributionsdemokraterna är att starka organisationer kan verka som en hävstång för svaga grupper (Larsson, 1993, s.318). Många invänder dock att de svaga i samhället knappast är de mest aktiva i organisationerna samt att även de mest privilegierade förmår använda sig av organisationerna för sina intressen. Idén att vissa organisationer ska kunna verka som förmyndare för eftersatta grupper i samhället – förutom för barn, där det knappast finns något alternativ – verkar inte helt lyckad. (Larsson, 1993, s.319)

Andelen organiserade är i stort sett lika bland arbetare och tjänstemän i Sverige. Kultur- och friluftorganisationer samt föräldra- och boendeföreningar däremot, har en hög representation av medelklassen, medan ingen typ av organisation har en högre andel arbetarklass. (SOU 1990:44, s.175) Organisationerna erbjuder därmed de redan socialt favoriserade ytterligare en väg till inflytande (Lundquist, 2001, s.95) De högre socialgrupperna är alltså allmänt sett fortfarande bättre företrädare när det gäller organisationerna som en resurs för inflytande. På så sätt gynnas särintressen och partikularism. Det finns därför anledning att misstänka att bilden av Sverige som landet där organisationerna fungerar som en hävstång för de fattiga kan vara missvisande. (Larsson, 1993, s.312) Ett av de stora problemen med organiserade intressen är just att de vidmakthåller och förstärker existerande ojämlikheter (SOU 1990:44, s.175).

Risken att de privilegierade hörs mest, menar Sannerstedt & Jerneck (1994, s.11f), kan och bör motverkas genom kollektivism, annars riskerar ojämlikheter att uppstå gällande klass, kön och etnisk tillhörighet. Organisationerna syftar dock i de flesta fall till att verka för en ökning av medlemmarnas andel av nationalinkomsten på andra medborgares bekostnad. Den omfördelning som sker när organisationerna framträder motverkar allmänhetens intressen genom att försvara den ekonomiska tillväxten. På så sätt bidrar organisationerna sällan till att befärma demokratisk tillväxt och därför hämmar de tillväxten. Stora omfattande

organisationer har dock en annan inställning till samhället. Eftersom de har ett mycket stort antal medlemmar har de starka skäl att intressera sig för hur produktivt samhället är. (Lewin, 1992, s.36) En organisation kan alltså aldrig helt bortse från sitt samhällsansvar, därför att när egenintresset drivs över en viss gräns övergår det i allmänintresse, eftersom vi alla sitter i samma båt och är delar i samma samhällsbygge (Larsson, 1993, s.294). Kritiken mot att organiserade grupper gynnas på bekostnad av andra möts med argument, som att en del organisationer inom vissa områden visserligen mer eller mindre kan ha monopol på medlemsvärningen, men varje organisation har minst en – oftast flera – naturliga motståndare. Precis som i djurens värld har varje art en naturlig fiende som ser till att systemet hålls i balans. (Larsson, 1993, s.318)

Det finns dock inte något självklart samband mellan olika intressens intensitet och deras förmåga att organisera sig. Exempelvis är det lättare för producenter att organisera sig jämfört med konsumenter vilket skapar en obalans och snedvridning genom att staten enbart får tillfälle att lyssna till de starka organisationernas intressen. (Rothstein, 1992, s.21) I maktutredningens medborgarundersökning 1987 uppvisade exempelvis fredsrörelsen den lägsta mobiliseringsgraden samtidigt som denna möttes av den största samhörighetskänslan hos befolkningen. Larsson (1993, s.311) menar att vi möjligen ser en ny typ av organisationer som växer fram vilka kännetecknas av ett starkt opinionsmässigt stöd, men ett stöd som inte tar sig i uttryck i så många och aktiva medlemmar.

För att få bukt på snedvridningen väljer regeringen att med olika medel stödja och underlätta för bildandet av organisationer inom områden där en naturlig organisering inte sker, exempelvis inom barn- och ungdomsfrågor. Det finns intresseorganisationer som på egna medel är starka, exempelvis producentorganisationer, och de som får stöd av staten som exempelvis pensionärsföreningar. Under regeringens framtidsseminarium om folkrörelser 1991 uttalade sig Anders Isaksson om att en folkrörelse som gjort sig beroende av skattebetalarnas pengar, och som inte orkar driva sin egen verksamhet på medlemmarnas insatser, per definition inte är någon folkrörelse. Den är en självmotsägelse. Han menar att ingen mätning av en folkrörelses förankring hos sina medlemmar är mer effektiv än den som sker när medlemmarna själva betalar medlemsavgiften eftersom det då sker en form av resultatredovisning. (Regeringens framtidsseminarium för folkrörelser, 1991, s.87) Samtidigt finns det inte möjlighet för alla grupper i samhället att organisera sig på egen hand. Skall en rättvis och jämlik fördelning av medborgarsammanslutningarnas intresseområden ske, krävs det att vissa får hjälp och ekonomiskt stöd att organisera sig. Staten bör kunna ge stöd till kulturella och sociala organisationer som verkar för ideella och allmännyttiga mål men inte intresseorganisationer som kämpar för medlemmarnas ekonomiska vinning. (Friggebo, 1991)

4.1.3 Medborgarsammanslutningarnas förändrade organiseringsform

Den svenska demokratiuppfattningen är idag mer individcentrerad än samhällscentrerad. Den privata sfären ges företräde framför den offentliga och utvecklingen går från ett vertikalt till ett horisontellt samhälle. (Sannerstedt & Jerneck, 1994, s.10) Micheletti (1994a, s.137) menar

att det inom medborgarsammanslutningar finns en ständig avvägning mellan effektivitet och demokrati. Organisationer och rörelser som bildats för att ge individen stöd av kollektivavtalets styrka, med devisen ”ensam är svag, tillsammans är vi starka” uppfattas dock idag som ett hinder för individen (Regeringens framtidsseminarium för folkrörelser, 1991, s.29). En stor medlemsanslutning har kommit att förändra formen för den interna organisationen i många av de stora organisationerna. Organisationsformen och beslutsordningen är därför idag i betydande utsträckning – i alla fall för de fackliga organisationerna – mycket snarlik den som gäller för partier. (Larsson, 1993, s.304) Utrymmet för den direkta demokrati som fanns vid organisationernas födelse har naturligtvis försvunnit i takt med att enheterna har blivit större, men att den representativa demokratin skulle fungera sämre inom organisationerna än inom landets styre i övrigt är det svårt att hitta belägg för. (Larsson, 1993, s.304)

En annan aspekt att ha i åtanke är den ökande internationaliseringen, som bland annat tar sitt uttryck i tågfluffningar och flyktingströmmar, vilken bidrar till en ökad mångfald och att antalet särintressen växer och homogeniteten minskar (Friggebo, 1991, s.33f). Det är intressant att notera att ad hoc grupper (aktionsgrupper) är den typ av medborgarsammanslutningar som vuxit mest i antal på senare tid. ”Idag identifierar man sig på ett annat sätt och det finns bland ungdomen en motvilja mot att tvingas köpa en helhetslösning av åsikter som man kanske inte ställer upp bakom i alla lägen. Därför tror jag att intresset för enfrågorörelser har kommit för att stanna” menar Ylva Johansson. (Regeringens framtidsseminarium för folkrörelser, 1991, s.30) Den politiska strukturen och spelreglerna för denna håller således på att ändras (Larsson, 1993, s.295f). En annan utveckling gör gällande att medlemmarna idag blir mer eller mindre viktiga på grund av att de inte behövs som frivilligarbetare. Istället anställs professionella medarbetare. Medlemmarnas medlemsavgifter är heller inte längre viktiga då ekonomiska medel kommer från andra håll som exempelvis från staten eller genom sponsring. Genom masskommunikation går det att snabbt sprida ett budskap varför medlemmarna inte längre behövs för att del ut flygblad. (Micheletti, 1994b, s.35)

På grund av den framträdande egoismen, menar Rothstein (1992, s.16f), måste staten ändra förhållandena så att dessa inte hotar den sociala ordningen. Detta kan göras genom att förmå organisationerna till att vidga sitt omfång så att de representerar stora kollektiv. Ett annat sätt att få organisationer att, i alla fall delvis bortse från sina snäva egoistiska mål, är att förmå organisationerna att ta samhällsansvar. Arbetsmarknadsorganisationerna brukar hävda att intresseorganisationerna inte tar något samhällsansvar utan enbart verkar för sina medlemmars bästa (Larsson, 1993, s.294). Enligt detta perspektiv bör medborgarsammanslutningar vara bredare förankrat hos större delar av medborgarsamhället för att legitimeras. Det är dock svårt för organisationer att ta samhälleligt ansvar om de samtidigt skall representera särintressen (Micheletti, 1994, 128). Dessutom är det snarare partiernas uppgift att spegla hela samhället (Larsson, 1993, s.293).

I praktiken står organisationerna i många fall ganska nära de olika partierna. De organisationer som står närmast de partier som styr får rimligen ett större inflytande än de organisationer som ligger längre ifrån. (Larsson, 1993, s.319) Det är främst de organisationer som har sympatiserat med socialdemokratiska åsikter som har givits rum i det offentliga

beslutsfattandet. Rutinmässiga kontakter med ett visst politiskt parti kan dock visa sig vara skadligt. Om en medborgarsammanslutnings identifieras med ett specifikt politiskt parti och partiet förlorar stöd drabbar detta även medborgarsammanslutningen. (Micheletti, 1994b, s.41) Instabila politiska allianser påverkar idag beslut angående hur inflytande bäst kan tillvaratas. Täta regeringsskiften samt splittrade regeringar eller minoritetsregeringar som måste försäkra sig om parlamentariskt stöd för sina förslag tvingar organisationer att anpassa sina metoder för inflytande till att passa turbulenta politiska omständigheter. Lobbyverksamhet är här ett alternativ eftersom det är viktigt med flexibilitet.

4.1 Korporativism vs. pluralism

Rothstein (1992, s.63) menar att det är ett hot mot demokratin att de instanser som är satta att genomföra demokratiskt valda församlingars beslut tas över av organisationer mot vilken politiken riktar sig, de tar på så vis över makten. Detta leder till ett korporativt snarare än ett demokratiskt samhälle där starka intresseorganisationer dominerar. Det är även svårt att stävja dilemmat med att medborgare, för mer demokratiskt förankrade beslut, skall representeras i statliga beslutssituationer eftersom detta leder till att vissa medborgare ges dubbla röster och att organisationerna riskerar att koopteras av staten. Det är en annan sak att enligt svensk tradition låta förvaltningens verksamhet utvecklas i dialog med de som berörs (Lundquist, 1991, s.98). Samtidigt menar Lundquist (1991, s.96) att utformningen av det statliga regelsystemet inte får bli sådant, att en önskan om att skapa rättvisa och likformighet skymmer målet att bland medborgarna skapa delaktighet och medansvar för samhällsarbetet. I nordisk politik är det vanligt med uttalanden om fördelarna med en hög grad av deltagande i diverse politiska aktiviteter, exempelvis högt valdeltagande, och fördelen med att medborgarna engagerar sig i aktiviteter och deltar i organisationslivet (Lundquist, 1991, s.102). Samhällsmedlemmarna måste få möjlighet att uttrycka sina uppskattningar också på annat sätt och vid andra tillfällen än vid just allmänna val (Lundquist, 1991, s.103).

Oavsett hur begreppet korporatism definieras eller mäts har Sverige alltid räknats till ett av världens mest korporativa samhällen (Hermansson et al., 1997). Förutsättningen är att alla parter får en positiv utdelning, det vill säga att det pågår ett plussummespel (Micheletti, 1994, s.139). Från folkstyrelsens synvinkel är det önskvärt att intresseorganisationer påverkar beslutsfattandet genom att göra beslutsunderlaget mera fullständigt. Det är däremot inte önskvärt att organisationerna övertar beslutsfattandet. Under många årtionden har organisationernas inflytande ökat och hög organisationsgrad har länge betraktats som en indikator på att den interna demokratin fungerar väl. Denna variabel utgör nödvändigtvis inte det bästa mätinstrumentet. Många medlemmar leder nödvändigtvis inte till politiskt inflytande eftersom staten kan välja att ignorera en sammanslutning genom att inte låta denna delta i överläggningar eller förhandlingar. Dessutom behöver den allmänna opinionen inte vara positiv till sammanslutningen menar Micheletti (1994, s.133f). Idag framförs allt oftare anti-korporativistiska idéer. (Birgersson & Westerståhl, 1992, s.86) En intensiv debatt har uppstått kring huruvida den svenska korporativismen har nått sitt slut, det talas om korporativismens död. Möjliga alternativ till korporativism som framförs är intressegruppspluralism, eller pluralism, som är ett system med medverkan från de organiserade intressena utan att detta regleras formellt eller informellt. Juridisk demokrati innebär istället att organisationernas

intressen hålls borta från de offentliga intressena. (Hermansson et al., 1997 / SOU 1999:121, 34) Lewin (1992, s.126) menar att den korporativism som är i upplösning håller på att ersättas av just pluralism.

Tanken att korporatismen, som en del av den gamla svenska modellen har gått i graven lanserades först i den statliga utredningen *Demokrati och makt i Sverige* (SOU 1990:44) och samma tanke har Leif Lewin i *Samhället och de organiserade intressena* (1992) samt Jörgen Hermansson i *Politik som intressekamp* (1993), liksom även Micheletti (1994) samt Rothstein (1992). Utvecklingen tyder på att deltagande i de mer traditionella institutionerna såsom partier, val och organisationer har avtagit medan mindre institutionaliserade och mer spontana former av deltagande har ökat som till exempel demonstrationer, namnunderskrifter och samtal om politik. Sådana exempel på förändringar och uppfattningar om medborgarnas avtagande delaktighet i kombination med minskade förtroende för etablerade institutioner, har bidragit till att medborgarskapets innebörd och uttryck har fått förnyad aktualitet. (Stubbergaard, 2000, s.20) Opinionsbildning har ersatt propagandaverksamhet. Sammanslutningarna har gått från en elitdemokrati till deltagardemokrati och från standardiserade lösningar till lokalt anpassade lösningar som passar samtliga medlemmar menar Micheletti (1994a, s.135). Termerna opinionsbildning, övertalning och politik genom påtryckargrupper skall inte behövas i ett korporativt samhälle där alla organisationer deltar i förhandlingar och kompromisser. Trots detta är det vanligt att det idag talas om opinionsbildning.

En avkorporatisering skapar strategiska och taktiska problem för medborgarsammanslutningar då de måste förnya sig och anpassa sig till en pluralistisk ordning. (Micheletti, 1994b, s.42) Opinionsbildande åsikter går via kampanjer av olika slag, till exempel annonser. Åtgärder av den här typen har blivit ett av aktionsgruppernas främsta kännetecken, men formen har uppenbarligen smittat av sig till mer etablerade och traditionella organisationer i takt med att kampen om mediernas uppmärksamhet har intensifierats och traditionella utomparlamentariska metoder som exempelvis strejker och demonstrationer, har slutat väcka uppmärksamhet. (Larsson, 1993, s.312) Icke-institutionaliserat deltagande har tagit över vilket utgörs av bland annat av lobbying, som innebär direkta kontakter till beslutsfattare från företagens eller organisationernas håll, liksom opinionsbildning, som innebär en direkt relation till opinionen. (SOU 1999:121, s.14) Organisationerna bedriver idag ett omfattande lobbyarbete, bland annat med hjälp av de egna riksdagsledamöterna, men också på andra sätt. Denna form för påverkan har gamla anor och på grund av organisationernas nära relationer till partierna uppfattas detta inte som ett otillbörligt sätt att påverka beslutsarenan. Lobbyverksamhet är alltså av gammalt datum i Sverige, men den har varit en så integrerad och organiserad verksamhet att den inte har uppfattats som negativ, det vill säga som ensidig påverkan från och för vissa förutbestämda intressen. (Larsson, 1993, s.314) År 1991 efterfrågade dock den borgerliga regeringen att medborgarsammanslutningar mer än tidigare söker politikerkontrakt med hjälp av lobbymetoder (Dagens Industri, 1991). Under senare år har förändringen skett att privata professionella lobbyister blivit verksamma även i Sverige (Micheletti, 1994a, s.138). Framgången för denna typ av företag har varit skiftande och många riksdagsledamöter har sett med betydande misstro på verksamheten. Samtidigt har lobbyismen inte gått spårlöst förbi och den verkar öka i betydelse för varje år som går. (Larsson, 1993, s.314f)

Hermansson et al. (1997) stödjer delvis påståendet att korporativismens sammanbrott är sant. I den mån korporativa arrangemang någonsin varit av betydelse har de under längre tid fått ge plats för andra konstellationer menar författarna. Kommittéväsendet samt ämbetsverkens styrelser befolkas i allt högre grad av politiker på intresseorganisationernas representanters kostnad. Eftersom balansen mellan intresseföreträdare och politiker har förändrats till de senares fördel går det alltså att tala om en form av avkorporativisering. (Hermansson et al., 1997) För att folkrörelserna ska kunna arbeta för sina idéer och kritiskt granska samhället måste de stå fria och oberoende i förhållande till ekonomiska maktcentra, liksom från statliga och kommunala myndigheter (Referensgruppen för folkrörelsefrågor, 1980, s.8). Denna form av deltagande sker i ett pluralistiskt samhälle. Problemet med teorin kring intressepluralism är att denna teori antar att medborgarsammanslutningar är politiska aktörer som står utanför det politiska systemet vilket inte alltid är en sanning. I dagens samhälle är många medborgarsammanslutningar institutionaliserade inom staten. (Micheletti, 1994a, s.137) Riksdagens beslut att våren 1992 avskaffa den formella förvaltningskorporativismen inom vissa myndigheter kallas ofta det avgörande avkorporativiseringsbeslutet. Styrelseledamöter sitter nu på personligt mandat vilket dock inte utesluter att de är inflytelserika personer i de stora intresseorganisationerna. Svensk politik ha trätt in i en mindre och ordnad överblickbar politisk ordning vilket i förlängningen skapar plats för ett mer pluralistiskt samhälle. (Hermansson et al., 1997) Nu när staten upphört att ge vissa organiserade intressen en särställning i samtalet öppnas möjligheter för en sundare demokratisk dialog. Det är dock viktigt att staten värnar om öppenheten så att de inte förhandlar i hemlighet. (Hermansson et al., 1997) Individualiseringen, decentraliseringen och privatiseringen stärker de deltagardemokratiska inslagen i folkstyret på bekostnad av det elitdemokratiska. ”Mer demokrati av folket och mindre för folket.” (Sannerstedt & Jerneck, 1994, s.11)

5. Analys

De argument som presenterades i empiridelen kommer i detta kapitel att ifrågasättas och jämföras, i ljuset av demokratiteori och teori kring korporatism och pluralism. Analysen ligger till grund för de slutsatser som dras i påföljande kapitel.

Den individuella friheten är en omistlig del i ett demokratiskt politiskt samhälle. Den individuella friheten, som är fastslagen juridiskt, skapar en politisk möjlighetsstruktur som innefattar rätten att vara aktiv i medborgarsammanslutningar, men även rätten att stå utanför dessa. Resultatet av den individuella friheten är dock att ingen medborgare systematiskt skall gynnas på grund av att han eller hon är medlem i, eller inte medlem i en medborgarsammanslutning. Beroende på vilket perspektiv som antas, ett kollektivt eller ett individuellt, ges mer eller mindre stöd åt intressenas organisering. Ur ett individuellt perspektiv minskar medborgarsammanslutningarnas ställning och de blir mindre användbara för staten. I Sverige, där det kollektiva bästa traditionellt sett har stått i fokus, spelar dock medborgarsammanslutningar en framträdande roll. Genom att ständigt ställa krav på och uppmärksamma staten på missförhållanden i samhället och samtidigt informera landets medborgare om den politiska aktiviteten kan sammanslutningarna, ur ett demokratiskt perspektiv, fungera som ett komplement till riksdagsvalen vart fjärde år. Demokrati innebär ju inte enbart rätten att rösta i demokratiskt genomförda val, utan innefattar även rätten att delta i organisationer, yttrandefrihet samt rätten till alternativa informationskällor. (Lundquist, 1991, s.119)

Förutom öppenhet är i Sverige politiskt *deltagande* ett viktigt demokratiskt värde. I denna bemärkelse valideras medborgarsammanslutningarnas existens genom att de fungerar som demokratins förlängda arm. En av svårigheterna med medborgarsammanslutningar är att avgöra vilken vikt som skall läggas vid deras åsikter, det vill säga i vilken grad skall staten och dess politiska företrädare ta hänsyn till de krav som sammanslutningarna ställer. Traditionen i Sverige gör gällande att medborgarsammanslutningar, genom att företrädas bland annat i den kommunala förvaltningen och i mer centrala remissförfaranden, förankrar besluten demokratiskt. Det verkar legitimt att de medborgarsammanslutningar som berörs av ett beslut även deltar i genomförandet av det politiska beslutet. Ett dilemma uppstår dock när organiserade intressen tillåts delta i själva beslutsfattandet eftersom ansvarsutkrävande då kan utgöra ett stort problem. Om en sammanslutning har varit delaktig i ett visst beslut blir det svårt att utkräva staten på ansvar i händelse av att beslutet inte haft önskad verkan. I denna bemärkelse verkar det klokast att medborgarsammanslutningar står utanför det formella beslutsfattandet. Idag är medborgarnas inflytande dessutom olika stort inom olika sektorer (SOU 1999:121, s.31). Underlaget tyder därmed på att medborgarsammanslutningar har olika förutsättningar att påverka politiken inte bara på grund av uppfattning och åsikter utan även grundat på vilken fråga som organisationen väljer att uppmärksamma.

Frågan gäller dock inte enbart *vad* som kan påverkas utan även *vem* som har möjlighet att påverka. Att alla medborgarsammanslutningar idag inte har samma befogenheter att delta i den politiska utformningen utgör ett stort demokratiskt dilemma. Stora intresseorganisationer som LO och SAF är sedan länge institutionaliserade, medan mindre och nyare organisationer

inte åtnjuter samma möjlighet att påverka och till att yppa sina åsikter. Detta innebär dock inte att de mindre organisationerna möter mindre sympati från folk. Fredsrörelsen möts av störst sympati men är ändå det intresse som är minst organiserat. De intressen som företräds i olika sammanslutningar speglar på så vis inte på långa vägar folkets åsikter. Det tycks vara så, att endast de intressen som i förlängningen kan leda till personlig vinning, är organiserade, vilket förstärker tanken om att intresseorganisationer inte bidrar till en förstärkt demokrati. utan att de istället befäster de olikheter och orättvisor som redan existerar i samhället. Detta påstående cementeras även av det faktum att arbetarklassen inte är i majoritet inom något intresseområde. Argumentet att medborgarsammanslutningar fungerar som en hävstång för de svaga i samhället faller därmed. Inte bara snedvrids representationen genom medborgarsammanslutningarnas blotta existens. I och med att de organiserade intressena inte har samma möjlighet att delta i beslutsfattande snedvrids representationen ytterligare, på bekostnad av de demokratiska värdena jämlikhet och rättvisa. Om allmänintresset skall värnas genom beslut av de organ som medborgarna utsett i val kan inte hänsyn till andra intressen tillåtas upphäva denna princip. I riksdagsvalen har medborgarna redan valt politiker som skall fatta besluten åt oss. Och dessa är valda i demokratiskt genomförda val, i vilka deltagandet är representativt för befolkningen (Birgersson & Westerståhl, 1992, s.109ff). Varför låter vi inte dessa politiker på egen hand ägna sig åt att ta beslut rörande det medborgarsamhälle som faktiskt har utsett dem till sina representanter? På så vis skulle alla medborgare få lika rösträtt.

Detta resonemang är taget till sin yttersta spets. Medborgarsammanslutningars existens är självklart inte helt negativ. Vilken garanti finns det egentligen för att en bättre demokrati uppnås om alla särintressen representeras, och i formell bemärkelse har samma möjlighet att påverka beslutsprocessen. De sammanslutningar som uppnår en sådan storlek att staten tvingas ta hänsyn till dem anses vara gynnsamma för kollektivet i större utsträckning än mindre grupper, och i Sverige står som bekant det kollektiva bästa i första rummet. Det tycks heller inte vara fel att anta att de medborgare som faktiskt organiserar sitt/sina intressen har ett större intresse av att utfallet. De som inte organiserar sig är möjligheten mer likgiltiga till den förda politiken. Det är dock otillfredsställande ur demokratisk synpunkt, när skillnader i deltagande uppstår mellan medborgare, som inte är individuellt motiverade, utan påverkas av sociala faktorer som medför att vissa grupper genomgående engagerar sig mer eller mindre än andra grupper. Detta har staten valt att lösa genom att på olika sätt stödja grupper som har det svårt att organisera sig. Ett sådant stöd tycks vara lätt att legitimera i ett samhälle där alla inte har samma formella möjlighet att påverka, men vem skall avgöra vilka grupper som skall stödjas? Skall den sittande regeringen fördela stödet finns det en risk att enbart grupper som sympatiserar med den förda politiken får bidrag. Ytterligare en risk skapas genom att den organisation som åtnjuter stödet riskerar att bli till statens marionett.

Antagandet om att de som organiserar sig har goda skäl att göra så är ett farligt antagande också eftersom det i många fall är de extrema och farliga intressena som inte kan höras på andra sätt som organiserar sig, detta utgör olika nazistorganisationer exempel på. Denna typ av organisationer har, genom medias utveckling, idag bättre möjligheter att göra sig hörda och delge samhället av sina åsikter, trots att de egentligen utgör små minoriteter. En ökad fokusering på mindre grupper tyder på att det inte längre krävs direkta kontakter med politiska makthavare för att göra sin röst hörd eller för att kunna påverka den allmänna opinionen. Ett institutionaliserat system ses, i denna bemärkelse, som onödigt krångligt och förlegat.

Ett samhälle som överhuvudtaget inte lyssnar till sina medborgare karaktäriseras av en forcerande politik som tvingar samhällets medborgare att acceptera politikernas beslut. Denna politik är dock inte möjlig att genomdriva i Sverige då möjligheten till att blir omvald är näst intill obefintlig för partier som för en sådan politik. Deltagande är fortfarande ett av de värden som den svenska demokratin grundas på och därför går det inte att bortse från medborgarsammanslutningarna. För att försäkra sig om folkets stöd tvingas därmed politiker till hänsynstagande gentemot de organiserade intressena. Regeringar som har styrt i svag majoritet har öppnat upp möjligheten för nya medborgarsammanslutningar att delta i beslutsfattande för att stärka sin popularitet och för att få stöd för sina förslag. Därför har det svenska samhället kommit att acceptera formen av en deltagardemokrati inom vilken politiken antar en förhandlande karaktär. Förhandling utgör det korporativa samhällets grund. Helt korporativt går det dock inte att benämna det svenska politiska samhället eftersom den formella intesserepresentationen inte omfattar samhällets samtliga medborgarsammanslutningar utan endast är öppet för speciellt utvalda intresseorganisationer. En participationsmarknad innebär att andra än partier och parter som är mottagare eller genomförare av den politiska reformen, deltar i beslutsprocessen. I Sverige har traditionellt endast de parter som berörs av beslutet deltagit, vilket gör styrelseskicket till ett partioligopol. (Hermansson, 1993, s.46) Ett fullkomligt korporativt samhälle skulle innebära att styrelseskicket präglades av en participationsmarknad.

I det korporativa samhället, där staten och organisationerna har ett beroendeförhållande, legitimeras organisationernas deltagande i olika statliga utredningar. Trots att andelen medborgarrepresentanter i olika utredningar under åren inte har minskat anmärkningsvärt, har andelen flermannautredningar minskat. Detta måste ses som att organisationerna, inom det korporativa systemet, får mindre möjlighet till inflytande. I denna bemärkelse går det att påstå att den minskade andelen flermannautredningar, inom det korporativa samhället, leder till mindre demokratiskt förankrade beslut. Med färre flermannautredningar ställs det även högre krav på att den enskilda utredaren är tillsatt på demokratiska grundval och att denne representant delar den allmänna opinionens åsikter. Gällande remissväsendet är det idag inte exklusivt för medborgarsammanslutningar att reagera på förslag. Även andra grupper än medborgarsammanslutningar, såsom berörda privata företag och instanser, ges idag denna möjlighet. Ökat deltagande i remissväsendet, från andra intressenter än medborgarsammanslutningar, pekar på att samhället rör sig mot en tilltagande pluralism.

Samhället håller alltså idag på att förändras. För snart femton år sedan insåg SAF det farliga i en alltför omfattande representation i lekmanstyrelser eftersom detta gjorde det svårt att utkräva staten på ansvar i beslut som organisationerna själv varit med att driva igenom. Dessutom är det svårt för styrelsemedlemmen att genomföra organisationens krav och samtidigt besluta om den ultimata lösningen, representanterna utsätts för fångarnas dilemma. Idag är den formella representationen därför inte längre tillåten. Detta inträffande, som av många benämns "den avgörande avkorporatiseringshändelsen", är en annan av de företeelser som pekar mot att samhället rör sig mot en pluralistisk ordning.

Det är inte helt omöjligt att mena att Sveriges omfattande korporativa arrangemang delvis kan bero på att Sverige har varit ett mycket homogent land. De intressen som har företräts av

organisationer är intressen som har delats av stora delar av befolkningen. På så vis har det varit lätt att validera organisationernas stora inflytande på den svenska politiken. När samhället gradvis, genom en ökad internationalisering, blir mer heterogent blir det svårare att understödja endast vissa organisationers institutionaliserade deltagande på den politiska beslutsarenan. Frågan är dessutom om det är lönt för organisationer att idag försöka påverka den centrala nivån. Den nationella nivån utmanas i dagens samhälle när internationella och regionala/lokala nivåer ökar i betydelse. Därmed påverkas även organisationernas makt att påverka eftersom de har haft mest makt just på den centrala arenan.

Ylva Johansson uttalade sig under regeringens framtidsseminarium för folkrörelser 1991 om att medborgarna idag tycks vänta sig betydligt mindre av makthavarna och sätta större tilltro till den egna förmågan, ”Vi får väl göra det själva” tycks parollen vara menar hon. Dessutom ifrågasatte hon om folkrörelsen verkligen kan ta tillvara på detta engagemang? I kombination med en ökad individualisering utmanas de stora organisationernas fortlevnad. Människor röstar alltmer med fötterna vilket gör att tröga organisationer blir lidande. Om organisationerna blir alltför stora och allomfattande finns även en risk att den enskilde medlemmens särintresse blir förbisett. De individuella intressena är svåra att fånga i en och samma intresseorganisation och folk blir allt mindre benägna att köpa en helhetslösning vilket öppnar upp möjligheten för allt fler ad hoc-grupper att delta i maktspelet. Sett ur detta perspektiv bör medborgarsammanslutningar därför vara snäva, det vill säga representera en och inte flera åsikter, vilket stödjer framväxten av ad hoc-grupper. Dessa grupper har troligtvis ingen traditionell anknytning till de politiska partierna och tvingas på så vis att använda sig av icke-institutionaliserade former för inflytande. Denna form av organisationer och deras arbetssätt pekar mer mot bildandet eller existensen av ett pluralistiskt samhälle där organisationerna inte har några formella bindningar eller beroendeförhållande till staten utan där olika intressen konkurrerar med varandra om uppmärksamheten.

Det är omöjligt att uppnå en perfekt demokrati. Däremot går det att skapa ett politiskt samhälle som ger de bästa förutsättningarna för en välfungerande demokrati. Längre har svaret på frågan om medborgarsammanslutningarnas vara eller icke vara tagit sitt uttryck i en korporativ ordning. Huruvida ett pluralistiskt eller ett korporativt samhälle är det mest demokratiska är dock svårt att avgöra. De båda begreppen representerar två idealtyper som i verkligheten är svåra att uppnå. Det gäller dock för staten att bestämma åt vilket håll de lutar åt och därefter vara konsekvent i det praktiska organiserandet av det politiska arbetet. Rättvist och proportionerligt inflytande kan endast uppnås då samtliga medborgarsammanslutningar har samma förutsättningar för påverkan. I det svenska samhället är detta inte en sanning idag. Alla organisationer har inte samma möjlighet att påverka och alla medborgare har inte samma möjlighet att organisera sig. Inom ramarna för det nuvarande svenska systemet skulle en rättvis representation innebära att de organisationer som idag inte är institutionaliserade inom politiken skulle ges denna rätt. Alternativet, att samhället rör sig mot en pluralistisk organisering, skulle innebära att staten helt utesluter de intresseorganisationer som idag har en mycket nära kontakt med staten, från beslutsfattande.

Trenderna idag gör gällande att Sverige i allt högre grad rör sig mot en pluralistisk ordning. Sett till Michelettis graf, presenterad i teorikapitlet, ser vi att en avkorporatisering leder till att staten får mindre tillträde till organisationsväsendet, men även att medborgar-

sammanslutningarnas tillträde till staten minskar. Detta kan ta sitt uttryck i sponsrad pluralism eller intressegruppspluralism. De forskare som menar att det svenska samhället håller på att avkorporatiseras menar att den politiska ordningen kommer att ersättas av något av dessa alternativ. Trots att intressegruppspluralism innebär en mer jämlikt representation, bör det sägas att den hitintills korporativa organiseringen kommer att sätta sina spår. Många organisationer är inkorporerade, åtminstone informellt, i så hög grad att det kan vara mycket svårt att klippa av de band som finns mellan staten och organisationens företrädare och som leder till att vissa intressen systematiskt gynnas framför andra. I denna bemärkelse är det mer realistiskt att det svenska samhället rör sig mer mot en sponsrad pluralism.

Risken med ett pluralistiskt samhälle, sett ur ett demokratiskt perspektiv är att det drabbar löntagarna till förmån för arbetsgivarna eftersom de har större resurser att påverka, framförallt genom att de har större ekonomiska medel att tillgå. Samtidigt går det att påverka opinionen genom massmedia även om organisationen är mycket liten. Risken med ett fullkomligt korporativt samhälle är istället att den individuella friheten undermineras eftersom påverkan enbart kan ske genom medlemskap i intresseorganisationer.

6. Slutsats

De slutsatser som arbetet med denna uppsats har lett mig fram till presenteras i detta kapitel. Jag kommer att ta ställning till medborgarsammanslutningarnas positiva eller negativa effekter på den politiska demokratin. Dessutom kommer jag att tillgodogöra läsaren min uppfattning av huruvida ett korporativt eller ett pluralistiskt samhälle är mer demokratiskt.

Trots att medborgarsammanslutningarnas existens inte kan garantera att representationen är jämlik är ändå ett samhälle med organiserade intressen mer demokratiskt än ett utan. I ett samhälle där politikerna styr utan insyn är det inte helt säkert att de valda beslutsfattarna alltid handlar i linje med folkets önskemål, trots att de representerar den allmänna viljan. Alla människor är i grund och botten nyttomaximerande och icke perfekta individer. Därmed går det inte att garantera rättvisa i ett samhälle som styrs av människor. Medborgarsammanslutningar behövs för att kontrollera och övervaka det sätt på vilket samhället styrs.

Det grundläggande problemet för politikerna utgörs av en avvägning mellan tre behov hos den moderna politiska demokratin, nämligen deltagande, jämlikhet och öppenhet. För att garantera att dessa värden uppnås krävs en politisk demokrati som öppnar upp för möjligheten att påverka, inte enbart genom medborgarsammanslutningar, samtidigt som påverkansmöjligheterna är desamma för samhällets samtliga medborgare. Gällande de organiserade intressenas befogenheter går det att diskutera hur stort inflytande dessa skall ha på det politiska beslutsfattandet. Genom att institutionaliseras som i en korporativ ordning blir ansvarsutkrävande och fångarnas dilemma två problem. Det är heller inte möjligt att samtliga av samhällets sammanslutningar representeras. En pluralistisk ordning bygger på tanken att alla grupper i samhället skall ha samma förutsättningar att påverka. Avsaknaden av bindningar mellan staten och organisationerna garanterar därmed organisationernas självständighet.

Jag tror att den ökade individualiseringen leder till att de stora och klumpiga organisationerna gradvis kommer att förlora sin styrka. Dels genom att den enskilda medborgaren kräver mer individanpassade lösningar för att tillvarata sitt intresse, dels genom att en ökad andel ad hoc-grupper. I kombination med nya vägar för inflytande utmanas de gamla medborgarsammanslutningarnas sätt att skapa inflytande. Genom att de mindre organisationerna förankrar sitt intresse hos opinionen för att nå beslutsfattarna, söker de äldre organisationerna att påverka genom direktinflytande på makthavarna. Risken med denna metod är att organisationerna alierar sig från den breda massan. Den traditionellt kollektivistiska ordningen håller på att ersättas av en mer individualistisk demokrati, en form av demokrati som bäst tar sitt uttryck i en pluralistisk samhällsordning.

I ett rent pluralistiskt samhälle föreligger det självklart problem eftersom inte alla har samma ekonomiska och organisatoriska förutsättningar att påverka. Det är dock inte detta som är huvudfrågan. Den viktiga frågan är om en pluralistisk ordning är mer demokratiskt förankrad än det korporativa system som Sverige har idag, där organisationerna representeras på ett sätt som systematiskt förhindrar demokratin att utvecklas. Skall staten stödja någon form av

medborgarsammanslutningar skall stöd ges åt renodlade folkrörelser med ideella och kollektiva mål. Stöd till intresseorganisationer som syftar enbart till att förbättra för sina medlemmar kan inte på något vis legitimeras ur ett demokratiskt perspektiv.

I ett fullkomligt korporativt samhälle, liksom ett fullkomligt pluralistiskt samhälle kan ett rättvist fördelat deltagande äga rum. När trenden rör sig mot ett alltmer individualistiskt och heterogent samhälle verkar det vara enklast att sikta på en pluralistisk ordning, en åsikt som delas av många forskare. Idag tycks det svenska samhället vara på väg mot en sådan ordning, men tesen om korporativismens död liknar trots allt fortfarande mest en gissning. Ett samhälle som alltid räknats till ett av världens mest korporativa samhällen förändras inte i en handvändning. När institutionaliserat deltagande alltmer ersätts av icke-institutionaliserade former för påverkan och fler ad hoc-grupper gör sig hörda skapas dock förutsättningar för att uppnå ett fullkomligt pluralistiskt samhälle, men inom den närmsta framtiden tycks vi vara fast i en sponsrad pluralism, där endast vissa intressen blir hörda. Faran för en sådan ordning skall dock inte överdrivas, länge har ett liknande arrangemang inom korporativa ramar gjort sig gällande. Ett samhälle präglad av sponsrad pluralism är inte mindre demokratiskt än ett icke fungerande korporativt arrangemang. Det viktiga är att det svenska samhället inte fastnar i en sponsrad pluralism utan aktivt rör sig mot en renodlad intressepluralism.

7. Källförteckning

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000), *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Birgersson, Bengt Owe & Westerståhl, Jörgen (1992), *Den svenska folkstyrelsen – femte upplagan*. Stockholm: Publika.

Den nya makten (1991), Dagens Industri, bilaga 4 december 1991.

Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oskarsson, Henrik – Wängnerud, Lena (2003), *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad. Andra upplagan*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Friggebo, Birgit (1991), ”Den svenska modellen i kris” i Svenska Arbetsgivarförbundet *Farväl till korporatismen!* SAF:s förlagsservice.

Heckscher, Gunnar (1951), *Staten och organisationerna. Andra upplagan*. Stockholm: KF:s bokförlag.

Hermansson, Jörgen (1993), *Politik som intressekamp – parlamentariskt beslutsfattande och organiserade intressen i Sverige*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Hermansson, Jörgen – Svensson, Torsten – Öberg, PerOla (1997), *Vad blev det av den svenska korporativismen?* *Politica* årg.29, nr.4.

Larsson, Torbjörn (1993), *Det svenska statskicket*. Lund: Studentlitteratur.

Laurin, Ulf (1991), ”Farväl till överståttheten” i Svenska Arbetsgivarförbundet *Farväl till korporatismen!* SAF:s förlagsservice.

Lewin, Leif (1992), *Samhället och de organiserade intressena*. Stockholm: CE Fritzes AB.

Lundahl, Ulf & Skärvad, Per-Hugo (2000), *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, Lennart (2001), *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, Lennart (1991), *Förvaltning och demokrati*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Lundquist, Lennart (1993), *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.

Micheletti, Michele (1994a), ”Medborgarsammanslutningar: demokratins förkämpar eller särintressetsfångar” i Sannerstedt, Anders & Jerneck, Magnus, *Den moderna demokratins problem*. Lund: Studentlitteratur.

Micheletti, Michele (1994b), *Det civila samhället och staten. Medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik*. Stockholm: Publica.

Folkrörelserna – hur ser dom ut i framtiden? Rapport från regeringens framtidsseminarium om folkrörelserna, den 12 juni 1991 på Rönneberga kursgård, Lidingö.

Folkrörelserna och demokratin. Referensgruppen för folkrörelsefrågor, september 1980. Kommundepartementet.

Rothstein, Bo (1991), ”Effekten av korporativa arrangemang” i Svenska Arbetsgivarförbundet *Farväl till korporatismen!* SAF:s förlagsservice.

Rothstein, Bo (1992), *Den korporativa staten*. Stockholm: CE Fritzes AB.

Sannerstedt, Anders & Jerneck, Magnus (1994), *Den moderna demokratins problem*. Lund: Studentlitteratur.

SOU 1990:44, *Demokrati och makt i Sverige*.

SOU 1999:121, *Avkorporatisering och lobbyism*. Demokratiutredningen.

Stubbergaard, Ylva (2000), *Politiskt deltagande relaterat till medborgarskap och medlemskap* i Anders Neergaard & Ylva Stubbergaards *Politiskt inflytande*. Lund: Studentlitteratur.

Svenning, Conny (1999), *Metodboken. Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling*. Lund: Lorentz Förlag.

Wallenberg, Jan (1991) ”LO:s och TCO:s förhållande till offentliga organ” i Svenska Arbetsgivarförbundet *Farväl till korporatismen!* SAF:s förlagsservice.